

“No, I’m a *fucking* nurse!”

– sjuksköterska eller sjuk sköterska i filmens värld?

FÖRFATTARE

Malin Paulusson och Ada Olsson

PROGRAM/KURS

**Sjuksköterskeprogrammet, 120 poäng/
Omvårdnad - Eget arbete**

OMFATTNING

10 p

HANDLEDARE

Dagrun Trewe

EXAMINATOR

Solveig Lundgren

Titel (eng):	No, I'm a <i>fuckin</i> nurse! – Nurse – or worse on film?
Arbetets art:	Eget arbete, fördjupningsnivå 1
Program/kurs/ kurskod/kursbeteckning:	Sjuksköterskeprogrammet, 120 poäng/ Omvårdnad - Eget arbete/VOM200/SPN6
Arbetets omfattning:	10 poäng
Sidantal:	45 sidor
Författare:	Malin Paulusson och Ada Olsson
Handledare:	Dagrun Trewe
Examinator:	Solveig Lundgren

Sammanfattning/Abstract

Sjuksköterskan har fått spela en mängd olika roller på film, i flertalet av dessa roller får sjuksköterskan gestalta roller som ligger långt ifrån hennes yrkeskompetens. Uppsatsen inleds med en redogörelse för hur sjuksköterskan har porträtterats i andra medier såsom TV, litteratur och musik. En viktig premis är att media påverkar människors uppfattningar om vad en sjuksköterska bör ägna sig åt. Samtidigt speglar media de uppfattningar om sjuksköterskerollen som är vanligast förekommande i samhället. Båda antagandena styrks av ett antal sociologiska ansatser. Uppsatsens övergripande syfte är att jämföra den inventerade och dekonstruerade bilden av filmsjuksköterskor, såsom den visas i aktuellt undersökningsmaterial, med Benners och Wrubels omvårdnadsteori. Våra frågeställningar syftar till att svara på vilka roller som sjuksköterskan får gestalta i engelskspråkig film, vilka skillnader och likheter som finns i gestaltningen före och efter 1990 samt hur sjuksköterskerollen förhåller sig till Benners och Wrubels omvårdnadsbegrepp, i filmer producerade fram till 2004. Undersökningen har gjorts i två delar, en litteraturstudie och en empirisk studie. Litteraturstudien är en deduktiv textanalys av fem artiklar. Den empiriska studien är en kombination av deduktiv och induktiv narrativ analys av fem filmer. Det sammanställda resultatet jämförs med Benners och Wrubels omvårdnadsteori. Resultaten visar att det äldre filmporträttet har utvecklats och nya kategorier filmsjuksköterskor har tillkommit. Sjuksköterskerollen är inte längre endast en subdisciplin till medicinen utan har utvecklats mot större självständighet. Det finns referenspunkter, beträffande element i undersökningsmaterialet, som överensstämmer med Benners och Wrubels omvårdnadsteori. Efter redovisningen av resultaten följer en diskussion kring sjuksköterskerollen som fenomen utifrån bakgrundens teoretiska ramverk.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

1. INTRODUKTION	1
2. RELEVANS	1
3. DISPOSITION	1
4. BAKGRUND	2
4.1 Orientering av ämnet och tidigare forskning	2
4.1.1 Sjuksköterskan som objekt, subjekt och identitet	2
4.1.2 Gestaltandet av sjuksköterskan inom andra medier	3
4.1.3 Tidigare forskning	5
4.2 Teori	6
4.2.1 Rollsocialisationen	6
4.2.2 Könssocialisation	6
4.2.3 Makt och kön	7
4.2.4 Mediaforskning	8
4.2.5 Den narrativa ordningen av ordning	9
4.2.6 Feministisk filmvetenskaplig teori	9
4.2.6.1 Kvinnan som avvikelse	9
4.2.6.2 Kvinnan som en filmisk symbol	10
4.2.6.3 Modern som patriarkatets gisslan	10
4.2.6.4 Kvinnan som ögats lystmäte	11
4.2.7 Benners och Wrubels omvårdnadsteori	12
5. MOTIVERING TILL OMVÅRDNADSTEORETISKT RASTER	13
6. DEFINITIONER OCH SYNONYMER	13
7. HUVUDSYFTE	14
8. HUVUDFRÅGESTÄLLNINGAR	14
9. METODPRESENTATION	14
10. AVGRÄNSNINGAR	15
11. LITTERATURSTUDIE	16
11.1 Syfte - litteraturstudie	16
11.2 Metod -litteraturstudie	16
Presentation av artikelsökning Tabell 1	17
11.3 Resultat - litteraturstudie	18
11.4 Metoddiskussion - litteraturstudie	20
11.4.1 Urvalskriterier och kritik mot dessa	20
12. EMPIRISK FILMANALYS	21
12.1 Inledning	21
12.2 Syfte – empirisk studie	21
12.3 Metod – empirisk studie	22
12.3.1 Elisabeth Dahlborg-Lyckhages analysinstrument	22
12.3.2 Beatrice J. Kalischs, Philip A. Kalischs och Mary McHughs analysinstrument	23
12.3.3 Benners 7 omvårdnadsdomäner	24
12.4 Urval – empirisk studie	25
Presentation av empiriskt urval Tabell 2	26
12.5 Resultat – empirisk studie	26
Sammanställning av poängskalor Tabell 3	27
Filmsjuksköterskans främsta uppgifter Tabell 4	28
12.6 Metoddiskussion – empirisk studie	31
12.6.1 Urvalskriterier och kritik mot dessa	31

12.6.1.1 Analysinstrumenten.....	31
12.6.1.2 Urval av film	33
13. SAMMANSTÄLLT RESULTAT	34
13.1 Jämförelse mellan filmsjuksköterskan då och nu.....	34
13.2 Sekundäranalys mellan sammanställda data och Benners och Wrubels omvårdnadsteori.....	35
14. DISKUSSION	36
14.1 SSK-porträttet i olika medier	36
14.2 Spelar sjuksköterskan någon roll?.....	37
15. SLUTSATS	40
15.1 Besvarandet av frågeställningar	40
15.2 Syftets uppfyllande	41
16. UPPSATSENS STYRKOR	41
17. UPPSATSENS SVAGHETER	41
17.1 Uppsatsens begränsade validitet	41
17.2 Urvalet av film	41
17.3 Urvalet av artiklar	42
17.4 Analys	42
17.5 Sjuksköterskeporträttets influenser på patienter	42
18. KLINISK TILLÄMPNING	42
19. UPPSATSENS BIDRAG TILL FORSKNINGEN SAMT VIDARE FORSKNING	42
20. BILAGA I	46
21. BILAGA II.....	47
22. BILAGA III.....	48
23. BILAGA IV	52

1. INTRODUKTION

Hjältinna, våp, satmara eller nymfoman – sjuksköterskan har fått spela många roller på film. I denna uppsats kommer vi att belysa dessa porträtt och utforska ytterligare några. Sjuksköterskan är en vanlig karaktär inom engelskspråkig film, men har vanligtvis inte samma uppgifter där som i verkligheten. Dagens sjuksköterska har 60 poäng omvårdnad som huvudämne i en akademisk examen – men mycket litet av detta syns på film. Ändå är det filmsjuksköterskan som präglar allmänhetens uppfattning om vad sjuksköterskan bör ägna sig åt (1).

I denna uppsats förutsätter vi att film påverkar sin publiks kommande uppfattningar och värderingar och skapar ett eget slags legitimation. Vid ett vårdtillfälle kommer patienten att använda filmsjuksköterskan som måttstock för de förväntade vårdinsatserna. När patienten finner att sjuksköterskans arbetsuppgifter inte överensstämmer med de önskade blir patienten missnöjd med den aktuella vården snarare än att den kommer att omvärdera sin bild av sjuksköterskan. Massmedias idealbild av sjuksköterskan kan därmed utgöra en låsning för både patient och sjuksköterska eftersom den implicit lägger ramarna för hur mötet mellan dessa skall och får gå till (1). Med detta menar vi att en konserverad sjuksköterskeroll kan medföra en konserverad patientroll och därmed ett ickeflexibelt möte dessa parter emellan. Ytterst vill vi blottlägga de mekanismer som styr denna låsning och öppna upp för en debatt kring desamma.

2. RELEVANS

Studien är viktig att genomföra eftersom vi tror att resultaten kommer att belysa tendenser i patienters reaktioner på sjuksköterskans kompetensområde, om man godtar premissen att filmmediet utgör en viktig åsiktspåverkande faktor för sin publik. Det är viktigt för blivande och yrkesverksamma sjuksköterskor att vara medvetna om dessa föreställningar för att de skall kunna förstå patientens bild av deras verksamhet. Uppsatsen är dessutom intressant att läsa för representanter från andra discipliner, såsom exempelvis representanter från sociologi, genusvetenskap och medicin. Detta eftersom vi här vill poängtera att sjuksköterskerollen utmärker sig inom engelskspråkig film som en roll som har starka kopplingar till den feminina diskursen. Om kvinnorollen och diskursen kring femininitet förändras, så kommer det även att märkas genom att sjuksköterskerollen förändras. Därmed utgör sjuksköterskerollen en intressant markör för hur traditionellt kvinnliga värden, samt spännvidden mellan dessa och traditionellt manliga, porträtteras på film. Mycket tyder på att ett skifte, vad gäller filmens gestaltande av könsroller är i antågande, men låter vänta på sig (2).

3. DISPOSITION

Först följer en bakgrund där vi presenterar hur sjuksköterskan objektifierats genom historien, hur sjuksköterskerollens utveckling har sett ut sedan Florence Nightingales dagar samt hur olika myter kring sjuksköterskan vuxit fram. Därefter följer en översikt av hur sjuksköterskan framställts i olika medier under fyra olika tidsperioder från 1850-talet till nutid. I samband med detta berör vi kortfattat den färskaste forskningen, gjord av Elisabeth Dahlborg-Lyckhage (3). Hon har gjort en avhandling som delvis handlar om hur sjuksköterskan framställts i TV-serier och jämfört detta med sjuksköterskestudenters uppfattningar om yrket.

I teoridelen lyfter vi fram olika teorier kring rollsocialisation, könssocialisation, makt och könskonstruktion, mediaforskning samt olika utgångspunkter för feministisk filmvetenskapsteori. Här belyser vi också Patricia Benners och Judith Wrubels (4) omvårdnadsteori.

Ovanstående utmynnar i uppsatsens huvudsyfte samt våra frågeställningar. Resultaten bygger på dels en litteraturstudie, dels en empirisk studie. De båda presenteras var för sig eftersom deras metod och resultat skiljer sig åt. Därefter gör vi en historisk jämförelse av sjuksköterskeporträttet. Det sammanställda resultatet från dessa två delar jämförs sedan med Benners och Wrubels (4) omvårdnadsteori. Därpå följer diskussion, slutsats samt förslag på klinisk tillämpning och framtida forskning.

4. BAKGRUND

4.1 Orientering av ämnet och tidigare forskning

4.1.1 Sjuksköterskan som objekt, subjekt och identitet

Sjuksköterskan har fått ståta med sina egenskaper så att dessa de facto har cementerats till en steltnad sjuksköterskeroll. Detta är inget nytt påfund: hon har, liksom många andra yrkesroller (jfr exempelvis med "domaren", "prästen", "nunnan" och "läkaren") objektifierats – stundtals nära karikatyrens rand. Utöver detta har sjuksköterskan själv bidragit, och bidrar fortfarande, till skapandet av myten om sjuksköterskan (2). Enligt Hallam (2) visar Mary Poovy i sin forskning kring Nightingales retorik, att Nightingale själv mycket målmedvetet använde sig av bilden av sjuksköterskan. Poovy menar att Nightingale aktivt använde sig av ett strategiskt objektifierande av sjuksköterskerollen för att förändra samtidens syn på denna. Tidigare hade sjuksköterskan betraktats som ett socialt utslaget föremål som figurerade som en tragikomisk gestalt i samtida litteratur (ex. Dickens sjuksköterska Sairey Gamp ur *The Life and adventures of Martin Chuzzlewit*.) Nightingale arbetade aktivt för att renovera sjuksköterskans slitna renommé och attraherade med hjälp av nya ideal en ny publik. Den nya sjuksköterskan kom ur de högre samhällsskikten och var snarare kallad av Gud, nationen och samvetet än av nöden. Mycket av de viktorianska attribut som sjuksköterskan tillskrevs av Nightingale lever kvar än i dag, om än i något förvanskad form. Exempelvis har rekryteringskampanjer på 1960-talet utformats med tydlig anspelning på "damen med lampan": på bilderna syns kvinnor i stärkta uniformer, stundtals belysta av ett milt lampsken.

Sjuksköterskor har ständigt utnyttjat bilden av sig själva. Detta blir extra tydligt i studiet av rekryteringskampanjerna, där rekryterarna presenterar den bild av sjuksköterskan som de tror kan generera flest blivande sjuksköterskor och därmed kan anses motsvara de aktuella populära föreställningarna av yrket. Rekryteringskampanjerna har ofta legat mycket nära den publika bilden av yrket. Beroende på kontext har de i bildsymbolik och text anspelat på alltifrån Nightingales nunnelika borgardotter, till flickböcker med sjuksköterskestudenter (och sedermera sjuksköterskor/doktorshustrur), såsom Cherry Ames och Sue Barton i fokus (2). De klassiska bilderna av sjuksköterskeyrket har nu delvis fått ge vika för en annan föreställning: TV-sjuksköterskan. I sin rekryteringskampanj från 1999 använde Göteborgs kommun sig av explicita referenser till TV-serier som baseras på sjukvård. Texten på affischerna löd

”Miss a inte chansen: Vi behöver förstärka vår rollbesättning... din publik kommer att älska dig! Mer dramatiskt än OP 7, mer uppmärksammat än Vita lögnen och mer innehållsrikt än Cityakuten. Ingen såpa överträffar verkligheten.” (3, s.9).

En motsvarande satsning gjordes inom Göteborgs Universitet 2003, då man gav ut en broschyr. På omslaget ser man en bild av sjuksköterskestudenter omgivna av en mängd medicinsk apparatur. Det betonas också här att sjuksköterskeyrket innebär en insats som räddar liv. Detta i sin tur knyter an till en nutida sjuksköterskemyt: sjuksköterskan arbetar alltid inom akutsjukvården och nästan uteslutande med medicinsk övervakning och administration under dramatiska former. Detta är en narrativ fiktion som endast gäller en begränsad del av sjuksköterskeyrket, men inte desto mindre påverkar både omvärldens syn på sjuksköterskans ansvarsområde och sjuksköterskans egen identitet. Intressant att notera i sammanhanget är att vid tidpunkten för rekryteringskampanjerna var behovet av nyrekrytering som störst inom geriatrik och hemsjukvård, men detta kan knappast sägas vara uppenbart i annonserna (3).

Slutsatsen av detta är att den objektifierade föreställningen om sjuksköterskan legat mycket nära den romantiserade självbilden som odlats av sjuksköterskekåren (3).

4.1.2 Gestaltandet av sjuksköterskan inom andra medier

Här kommer vi översiktligt att ta upp bilden av sjuksköterskan, såsom hon framställts i litteratur, i musik och på TV från mitten av 1800-talet och fram till idag. Avsikten är inte att ge någon heltäckande eller särskilt djuplodande analys av området, utan bara att ge referenspunkter till sjuksköterskerollen inom andra typer av media och lyfta fram de viktigaste forskningsresultaten. Inom alla genrer följer sjuksköterskerollen det ideal för yrkesrollen (och i viss mån också för kvinnorollen) som existerade i resten av samhället. Dessa ideal fanns tillhands som måttstock, men utgjorde ingen blåkopie av verkligheten (2).

Olivia Bevis (5) visar i sin sammanställning Curriculum building in nursing att det huvudsakligen har funnits fyra rådande sjuksköterskeideal sedan 1850-talet. Denna tes är uppbyggd efter amerikanska förhållanden, men går att översätta till svenska förhållanden. De fyra filosofiska inriktningarna som gett upphov till idealen benämns som den asketiska, den romantiska, den pragmatiska och den humanistisk existentialistiska (3). Idealerna visar sig med viss eftersläpning i populärkulturen, exempelvis publicerades de flesta böcker med ett romantiskt sjukskötersketema under 1960-talet, även om idealet var som mest rådande inom sjuksköterskekretsar flera årtionden före detta (2). Bevis (5) hävdar att inget av de fyra värdesystemen har försvunnit från sjuksköterskediskursen helt och hållet. Spår av äldre traditioner existerar parallellt med samtida i dagens sjuksköterskeidentitet. Det är därför viktigt att endast se översiktligt på nedanstående årtal. I Bevis (5) diagram löper alla perioderna omlott och det blir därför svårt att avgöra när ett nytt värdesystem kan sägas ha fått så starkt fäste att det helt har utkonkurrerat sin föregångare. Värdesystemet har citerats av bl.a. Dahlborg-Lyckhage (3), men med andra årtal som hållpunkter. Våra intervall skiljer sig från detta system och är hämtat från Bevis (5) illustration av epokerna. Startårtalet får här markera det år när Bevis har ansett att ett nytt system har gjort sitt inträde, inte när det har blivit det dominerade.

Den asketiska tidsperioden

Under den asketiska tidsepoken (1850-1890-talet) omvärderades sjuksköterskeyrket från att ha betraktats som ett socialt nödvändigt, men föraktligt arbete, till att i det närmaste bli ett förebildsyrke (5). Vid denna tidpunkt var det få andra respektabla arbeten utanför hemmet som kunde erbjudas kvinnor över huvud taget. De ideal som växte fram för yrkeskåren präglades av Nightingales föreställningar om en mild och öm kvinnogestalt som hade starka kopplingar till kyrkan och till Luthers idéer om samhällsordningen samt Guds intentioner gällande människorna. Kallbegreppet var centralt: sjuksköterskan blev ”frälst” med ett medvetande om de behövande sjuka och förhöll sig sedan till sin övertygelse såsom en religiös förhåller sig till sin religion. Sjuksköterskan skulle helst förneka de egna behoven för sitt kall (3, 5-7).

Den romantiska tidsperioden

Under den romantiska tiden (1890-1940) sekulariserades tankarna om kallet och sjuksköterskans uppgift och syfte. Läkaren ersatte Gud som sjuksköterskans auktoritet och det fanns ett romantiskt skimmer över sjuksköterskans omvårdnad av soldater. Det är från denna tid som flickböckerna hämtat sitt stoff. Den unga sjuksköterskan är i dessa en äppelkäck tonåring vars utveckling till kvinna löper parallellt med hennes utveckling till sjuksköterska. Inbyggt i dessa historier finns också rena kärlekshistorier mellan sjuksköterskan och läkaren alternativt patienten. Trots att sjuksköterskan betecknade sig som beroende av och underlägsen läkaren, så betraktades hon som oundgänglig för hans arbete (3, 5).

Den pragmatiska tidsperioden

Den pragmatiska perioden (1940-1970-talet) kännetecknas av en starkt dualistisk syn på kroppen, med åtskillnad mellan somatik och psykiatrisk vård. Tyngdpunkten låg på somatisk vård och sjuksköterskans assistentfunktion värderas högre än hennes självständiga arbete (3, 5). Parallellt kan man i media se en utveckling av den erotiserade bilden av sjuksköterskan som paradoxalt både hade makt (över hälsa och ohälsa) och som var hjälplös i förhållande till mannen (2). Föreställningen av sjuksköterskan som potentiell sexualpartner har sedan denna tid vuxit sig allt starkare och kan idag betraktas som en egen genre inom framför allt erotiken. En enkel sökning på www.google.se (8) ger 117 000 000 träffar på nurse, 115 000 000 träffar om ordet ”sex” utsluts, 23 500 000 om även ”dirty” utsluts, 6 990 000 om även ”sexy” utsluts och slutligen endast 6 970 000 träffar om även ”naughty” utsluts. Den erotiska sjuksköterskan har sitt eget symbolspråk som man gärna refererar till även i andra genrer. Hon figurerar gärna som en komisk gestalt inom vissa typer av filmer, eller som en attraktiv och spännande uppenbarelse i allt från skoreklam till musikvideor, exempel på detta kan ses på uppsatsens omslag.

Den humanistisk-existentialistiska tidsperioden

Den starka tudelningen mellan kropp och själ ifrågasattes under den humanistisk-existentialistiska perioden (1970-). Det är främst härifrån som nutida omvårdnadsteoretiker har hämtat sin inspiration. Fokuseringen på mötet mellan patienten och sjuksköterskan och det unika i varje levnadsberättelse gör att idén om kallet falnar allt mer (2, 3). Dock kan man säga att dagens gestaltande av sjuksköterskor inom litteratur, TV-serier och musik är en mix av de tidigare perioderna. I TV-serier framställs sjuksköterskan både som läkarens kvinnliga motpart och hans (även om läkaren ibland framställs som kvinnor så är sjuksköterskorna nästan alltid representanter för kvinnliga kvaliteter) assistent. Sjuksköterskans moderliga egenskaper framhävs, liksom hennes sensualism och ibland ser man också kalltanken komma åter (3).

Fyra huvudstereotyper utkristalliserar sig i medias framställning av sjuksköterskan:

- Ministering Angel
- Doctor's handmaiden
- Battleaxe
- Sexy nurse (2).

4.1.3 Tidigare forskning

Tidigare forskning på området omfattar bland annat Dahlborg-Lyckhages (3) avhandling "Systemers konstruktion och mumifiering" från 2003. I denna presenterar Dahlborg-Lyckhage likheter och skillnader mellan TV-seriers framställning av sjuksköterskerollen och sjuksköterskestudenters uppfattning av densamma. Avhandlingens kärna kretsar kring en jämförelse mellan en empirisk studie av TV-seriernas berättelser om sjuksköterskan och studenters bild av sköterskan. Författaren visar på att följande teman är centrala i TV-seriernas sjuksköterskegestaltning:

- Att vara kvinnlig med en latent/öppen sexualitet
Sjuksköterskan framställs som en "kvinnlighet" kvinna vilket visas genom exponering av deras kroppar, kläder, frisyrer, smink och smycken. TV-sjuksköterskans kroppsspråk och rollfigur är förkönsligade - det ligger alltid en underton i agerandet som refererar till rollinnehavarens kön.
- Att agera utan att synas
Sjuksköterskorna agerar inte på eget initiativ utan på andras kommando. Av hennes omvårdnadsarbete syns inte mycket, utan hennes främsta funktion är som läkarens medhjälpare och assistent. Detta preciseras i att hon är kunnig, tillgänglig och har beredskap. Patientengagemanget saknas.
- Att ge omsorg
Sjuksköterskan beskrivs ha både yrkesmässiga och privata relationer till patienter/anhöriga, läkare, kollegor och övrig personal. Intressant är att det inte är patienten som är i centrum för sjuksköterskans omsorg, istället riktas denna mot läkaren.
- Att agera utifrån olika positioner
Sjuksköterskan är alltid underordnad läkaren, ev. kandidater och beslutfattare på arbetsplatsen vad gäller patientinflytande.
- Att bryta mot den dominerande bilden
Vissa sjuksköterskor bryter bilden av att de är assistenter på ett positivt sätt genom att stötta upp läkarens roll och agera utöver det rent medicinska kunnandet mot anhöriga. Andra sjuksköterskor bryter mot bilden på ett negativt sätt genom att vara ofokuserade, okunniga, omogna och/eller oempatiska (3).

Sammanfattningsvis säger Dahlborg-Lyckhage (3) att sjuksköterskan utgör en vacker, kvinnlig bild i TV-serier. Hon saknar egentligen eget ansvar men är viktig för läkarens funktion. Sjuksköterskan har få konflikter med läkaren eftersom hon inte ifrågasätter hans auktoritet. Vårdande handlingar är sällsynta och sjuksköterskan som rollfigur framstår som perifer i förhållande till patient och makt. Författaren anser att denna rolltilldelning speglar en fiktiv socialt konstruerad illusion av kvinnan/sjuksköterskan som underordnad mannen/läkaren. I TV-serierna framställs denna uppdelning som naturligt givet och statiskt. TV-sjuksköterskans kvinnlighet förstärks med hjälp av olika attribut som uppfattas som traditionellt kvinnliga och används för att stärka intriger. På

detta sätt är sjuksköterskerollen ständigt förkönsligad och spelet mellan sjuksköterska, läkare och patient blir ett sätt att vidmakthålla hierarkier (3).

Vidare ser Dahlborg-Lyckhage (3) samband mellan de sjuksköterskeporträtt som återfinns i TV-serier och de föreställningar som påverkar sjuksköterskestudenters yrkesval. Studenternas val styrs av dimensioner som existerade redan hos Nightingale och Dahlborg-Lyckhage har därför valt att kalla dessa föreställningar för mumifierade. Bland dessa finns exempelvis tankar om att sjuksköterskeyrket ger status, att sjuksköterskeyrket ger en möjlighet till försörjning, till utövandet av goda gärningar och till internationellt arbete. Detta kan i sin tur jämföras med 1800-talssjuksköterskan som fick en höjd samhällsställning i och med sin yrkesutövning, som fick möjligheter att tjäna egna pengar och som åkte utomlands för att sköta om soldater och därigenom agera gott. Det finns dock hos studenterna också en medvetenhet om sjuksköterskans arbetsledande funktion och de anser att sjuksköterskerollen innebär ett livslångt lärande och kan kombineras med forskning, vilket betraktas som nytt av författaren. Studenterna ser inte heller sjuksköterskeyrket som ett uttalat kvinnoyrke, men de medger att yrket historiskt sett har utövats av kvinnor.

4.2 Teori

4.2.1 Rollsocialisationen

Det finns redan uppsatta ramar för vad en sjuksköterska är och hur hon bör agera, dessa förutbestämda regler socialiseras vi in i. Redan som små barn lär vi oss genom socialiseringsprocessen att tillskriva vissa egenskaper till olika yrken. Men människor har en frihet att välja hur de vill uppfatta och eller utöva en yrkesroll (9). Genom att ta på sig en viss roll deltar individen också i en social värld, med ett gemensamt kunskapsförråd och värdesystem. I kunskapsförrådet ingår normer som rollutövaren förväntas följa (10). Liksom på en teater följer vissa ”spelregler” med vissa roller och kontexter vilket gör att kommunikationen mellan olika medspelare ökar och att förutsägbarheten för en specifik situation blir större. Det medför dock även en begränsning av individens handlingsutrymme eftersom alla måste följa spelreglerna om optimal kommunikation skall uppnås (11).

4.2.2 Könssocialisation

Kön definieras som den biologiska och anatomiska skillnaden mellan män och kvinnor, medan genus definieras som de psykologiska, sociala eller kulturella skillnaderna mellan män och kvinnor (1).

Enligt Talcott Parsons teori, vilken presenteras av Ingrid Bossedal (12) om jämviktssamhället krävs det att kvinnor och män utför olika typer av arbetsuppgifter för att största effektivitet skall uppnås. Där hör det till kvinnans funktion att inta en mer vårdande roll, där omsorgen av familjen är centralt. Mannen, å andra sidan, har som uppgift att försörja familjen. Ovanstående ansatser antyder att det finns medfödda biologiska skillnader som skulle påverka mäns och kvinnors beteende. Andra menar att det skulle bero på den socialiseringsprocess som vi genomgår (1). Enligt John J. Macionis och Ken Plummer (13) finns tre övergripande teorier om hur genussocialisation skapas, social learning theories, cognitive theories och psychodynamic theories.

Social learning theories säger att de genuskillnader som finns är inlärd. Den lilla pojken lär sig sitt kön genom att han uppmuntras leka lekar som anses passande för en pojke. Han blir när han betar sig på ett pojkkäktigt sätt belönad av sina föräldrar, han vinner acceptans av sina föräldrar och fortsätter därför med sitt pojkkäktiga beteende. Det samma gäller för flickor som också blir belönade när det uppvisar ett flickkäktigt beteende (13).

Cognitive theories menar att genuskillnaderna uppstår genom att pojkar och flickor kategoriserar sig själva i olika kategorier, den maskulina kategorin respektive den feminina kategorin. Utifrån respektive kategori organiserar de sina upplevelser. En del menar att det finns förutbestämda mönster som avgör hur pojkar/flickor hamnar i dessa kategorier, medan andra menar att de olika rollerna uppstår ur socialiseringsprocessen (13). Ett sätt att strukturera intryck presenteras av Bossedal (12). Hon har utvecklat en teori om dikotomin man- kvinna. En dikotomi är en konceptuell tudelning och kan ses som en dualism som är skapad för att organisera tänkandet i skilda klasser. Dessa skilda klasser tenderar att inta en binär relation. Enligt Bossedal existerar det en alltid rådande dikotomi mellan mannen/kvinnan. Dikotomin har sin utgångspunkt i de biologiska förutsättningar som skiljer mannen från kvinnan. Det skulle här vara den kvinnliga biologin med barnafödandet i centrum. Tidigare olikheter mellan man/kvinna som funnits i dikotomin t.ex. att skillnaden mellan man/kvinna skulle ligga i nervsystem, hjärnsammansättning, hormonuppsättning har kunnat överskridas. Den rådande dikotomin gör gällande att manligt och kvinnligt konstrueras och tolkas hierarkiskt där mannen ses som överordnad.

Psychodynamic theories bygger på Sigmund Freuds teorier om att det är det manliga könsorganet eller avsaknaden av manligt könsorgan som avgör vilken genusroll vi tillskriver oss (13). Enligt Anthony Giddens (1) hävdar Freud också att könsrollerna bekräftas av de emotionella kriser vi genomgår som barn, där pojken sannolikt kommer att identifiera sig med sin fader och flickan med sin moder. Freuds teori utvecklas, enligt Giddens av Nancy Chodorow (1) som istället säger att inläringen av manliga eller kvinnliga egenskaper sker mycket tidigare i livet än när vi upptäcker vårt biologiska kön. Detta genom att pojkar och flickor har olika band med sin moder. Flickor tenderar att ha en närmre relation med sin mamma mycket längre än vad pojkar har. Flickans identitet hänger starkare samman med behovet av andras identiteter medan pojkens identitet starkare präglas av sin egen identitet. Det här leder till att flickan och senare kvinnan tillskrivs egenskaper som sensitivitet och engagemang. För kvinnan kommer detta att innebära att när hon är utan en relation kommer hon att uppleva att hennes självkänsla är hotad. Med andra ord kan kvinnan inte definiera självet i frånvaro av den andre. Pojken och senare mannen tillskrivs egenskaper där prestation värderas högt. Den manliga identiteten formas utifrån separationen från modern vilket leder till att mannen senare i sitt liv kommer att uppleva en emotionell relation som ett hot mot sin egen identitet.

4.2.3 Makt och kön

Yvonne Hirdman (14) tar upp den hierarkiska relationen mellan kön och makt. Enligt henne ansåg Freud att man skulle gå emot den givna naturordningen genom att ge kvinnan makt. Kvinnans biologiska kön skulle göra henne mindre anpassad för att hantera makt och maktpositioner. I dessa tider är det få som anser att kvinnor och makt inte skulle kunna gå hand i hand på grund av det biologiska könet. Istället påstås det vara den gamla traditionella genusordningen som ligger till grund för hur kvinnan

fortfarande har mindre makt i samhället. Det finns ett stort ointresse att vilja se maktrelationen mellan kvinnor och män som ett problem. Konflikten bortträngs eller skenproblematiseras. Samma resonemang uttrycks också av Lena Gemzöe (15). Enligt både Hirdman och Gemzöe är vetenskapen en manlig maktinstitution som inte belyser den diskussion som finns kring könshierarkin (14-15).

Könsmaktsdiskursen utgår från biologiska skillnader mellan könen - faktumet att kvinnor föder barn. Flera modeller tillhandahåller en förklaring på mannens sociala dominans. En teori menar att kvinnans barnafödande är en del i en naturprocess och att naturprocesser värderas mindre än processer skapade av människan själv, kvinnans underlägsenhet skulle komma ur detta. Mannen skulle därmed ha ett högre värde eftersom kvinnans barnafödande då ses som en svaghet (14).

Andra teorier antyder att mannens överordning i samhället kommer från faktumet att mannen har så liten del i fortplantningsprocessen. Mannens identitet skulle vara hotad och han måste därför skapa en mycket stark identitet för att kunna mäta sig med kvinnans prestationer. Maktbegreppet associeras ofta med egenskaper som styrka vilket är egenskaper som många gånger tillskrivs manlighet (14).

Enligt Hirdman (14) är genussystemet ett begrepp som tjänar till att systematisera och konstituera social organisation. Genussystemet grundas i två olika logiker. Den första logiken, åtskiljandets logik säger att mannen och kvinnan inte bör blandas, de bör ha skilda områden. Detta ses tydligast på arbetsfördelningen mellan man och kvinna. Den andra logiken, den manliga normens logik säger att det som mannen gör värderas högre. Denna andra logik gör ju per automatik att kvinnans område nervärderas och att mannens område blir gällande norm.

4.2.4 Mediaforskning

Massmedia definieras här som tidningar, tidskrifter, film, TV, videospel samt musik.

Giddens (1) mediaforskning pekar på att underhållning och massmedia går hand i hand. Vår tillvaro påverkas i hög omfattning av massmedias budskap. En del av vårt sociala handlande och våra attityder bestäms utifrån de fakta och den information som presenteras ifrån massmedia. TV och film utgör viktiga faktorer när vår världsbild formas. I filmvärlden och i TV-serier har olika genrer skapats för att tittare enklare skall kunna sätta ihop en viss karaktär med en viss typ av film eller serie. Tittare kan då lättare tolka vad det är som egentligen visas. Olika genrer skapar olika förväntningar på vad som kommer att visas upp i en viss film eller TV-serie. För producenterna är detta smidigt, de kan då fortsätta att arbeta utefter redan uppsatta rutiner som gäller för specifika rollkaraktärer.

Vidare tar Giddens (1) upp Jürgen Habermas, John Thompson och Jean Baudillard och deras olika perspektiv på hur media påverkar oss. Enligt Giddens säger Habermas att människans förmåga till självständigt och kritiskt tänkande undermineras av alla standardiserade produkter som massmedia bjuder på. Habermas menar också att allmän opinion förr skapades ute i salongerna medan allmän opinion idag grundar sig på manipulation och kontroll från massmedia. Thompson ställer sig kritisk till Habermas och menar att massmedia inte alls undergräver människans möjlighet till kritiskt tänkande utan att det snarare öppnar upp för tankar som vi utan massmedia inte skulle få tillgång till.

Enligt Giddens (1) säger Baudillard att TV-mediet har i grunden omvandlat vår verklighetsuppfattning. Det finns ingenting i världen som inte längre är tillgängligt för oss, TV-mediet möjliggör en ständig uppdatering för oss om det aktuella världsläget (1). Dahlborg-Lyckhage (3) utgår i sin avhandling från att media inte konstruerar människors uppfattningar om sjuksköterskeyrket. Däremot visar media upp en bild av sjuksköterskan utifrån ett hegemoniskt förhållningssätt.

4.2.5 Den narrativa ordningen av oordning

Det ligger i sakernas natur att språk, film, bildspråk och annan media formar en sammanhållen enhet mellan separata händelser. Berättandet skapar ett förlopp, en kontinuitet mellan företeelser som kan vara helt slumpmässiga men som ges mening i berättandets ljus. Ibland kan berättandets form bli mer eller mindre standardiserad, som i fallet med genreskapandet inom film. Detta gör att åskådaren automatiskt tolkar mönster enligt vissa förutbestämda ramar vars sanningsinnehåll tas för givna. Steget från detta till att man börjar försöka stöpa om verkliga händelser så att de skall passa in i en meningsfull, given ram är inte långt (11).

Don Quixote reads the world in order to prove his books. And the only proofs he gives himself are the glittering reflections of resemblances. His whole journey is a quest for similitudes: the slightest analogies are pressed into service as dormant signs that must be reawakened and made to speak once more. Flocks, serving girls, and inns become once more the language of books to the imperceptible degree to which they resemble castles, ladies and armies – a perpetually untenable resemblance which transforms the sought-for proof into derision and leaves the world of the books forever hollow. [...] He inverts all values and all proportions, because he is constantly under the impression that he is deciphering signs: for him, the crown makes the king. /.../ [H]e sees nothing but resemblances and signs of resemblance everywhere; for him all signs resemble one another, and all resemblances have the value of signs (11, s.47).

Det finns paralleller mellan Michel Foucaults (11) framställning av människans sökande efter kontinuitet och renässansfilosofen Francis Bacons (16) idéer om vad han kallar ”själens” felkällor. Bacon menar att det finns en medfödd tendens hos människor att skapa ordning och samband av enskilda ting och företeelser.

4.2.6 Feministisk filmvetenskaplig teori

Inom feministisk filmvetenskaplig disciplin finns några huvudsakliga utgångspunkter, teoretiker och perspektiv som är viktiga att känna till för att förstå den analys som ligger till grund för denna uppsats. Dessa liknar till viss del genusdebatten i övrigt, men kommer ändå att beskrivas separat.

4.2.6.1 Kvinnan som avvikelse

Teorin bygger på Simone de Beauvoirs teorier om kvinnan som *den andre*, i förhållande till mannen och att detta sätter normen, såsom de presenteras av Janet McCabe (17). Beauvoir menar att kvinnan får agera mannens spegel – om han skall kunna existera som subjekt så måste något objektifieras. Påbyggnader från denna grundteori är mycket vanliga och används inom såväl genusforskning, marginalitetsforskning, etnicitetsforskning och forskning om social strata och postkolonialism, för att bara nämna några exempel. Som representant för det senare kan Edward Saids (18) bok *Orientalism* nämnas där han belyser skapandet av det mytomspunna Orienten för att skapa en illusion av ett civiliserat Europa. Denna bok bygger alltså på liknande teorier som de Beauvoirs, med det undantaget att spännvidden byggs upp kring ytterligheterna

vit man- den andre. Gemensamt för dessa båda ansatser är att det avvikande, i de Beauvoirs fall kvinnan, framställs som på samma gång närmare naturen och paradoxalt också mindre benägen att klara sig i naturen. Naturen skall här förstås som en motsats till kulturen, som i sin tur ses som mannens hemvist. I led med detta består kvinnan av fler av henne själv okontrollerbara drifter och måste därför både ”tämjas” och ”räddas” av mannen/kulturen. Kvinnan är både en tickande bomb och hjälplös som ett barn. I ett sådant system kan kvinnan välja mellan att inneha de egenskaper som anses vara ”kvinnliga” eller också tillskriva sig manliga egenskaper. Genom att göra det senare blir hon ett neutrum och därmed har hon också accepterat kvinnans underlägsenhet och det föraktliga i de kvinnliga egenskaperna (18-19).

4.2.6.2 Kvinnan som en filmisk symbol

Enligt McCabe (17) hävdar Claire Johnston att kvinnan utgör en markör inom det cineastiska symbolspråket. Hon menar att myterna invaderar film, såväl som alla andra kulturella artefakter och berövar kvinnan hennes denotativa betydelse och ersätter denna med en mängd konnotativa betydelser. Kvinnan återskapas därigenom som ett kulturellt fixerat tecken, som en del av en ikonografi. Filmspråket gör därtill anspråk på att innehålla den sanna versionen av kvinnan, vilket enligt Johnston inte är dess främsta intention med att framställa kvinnor på ett särskilt vis. Den fasta symboliken blir en biprodukt av att det finns mycket större nyanser inom de manliga rollerna än de kvinnliga.

Iconography as a specific kind of signs or cluster of signs based on certain conventions within the Hollywood genres has been partly responsible for the stereotyping of women within the commercial cinema in general, but the fact that there is far greater differentiation of men's role than of women's roles in the history of the cinema relates to sexist ideology itself, and the basic opposition which places man inside history, and woman as ahistoric and eternal (17, s.19)

Johnston visar genom att applicera dessa perspektiv på film att detta symbolsystem antingen förvränger kvinnorollen eller ersätter kvinnan helt och hållet (17).

4.2.6.3 Modern som patriarkatets gisslan

Ett viktigt namn inom feministisk filmvetenskap är Ann Kaplan (20). Flera av hennes publikationer riktar in sig på den särskilda kvinnoroll som Modern har tilldelats inom filmen. Hon pekar på att Modersrollen nästan uteslutande framställs som en negation till det manliga. Liksom Laura Mulvey (21) diskuterar hon utifrån den psykoanalytiska grundtesen att kvinnan ses som ett hot mot mannen eftersom hon symboliserar en avsaknad av alla de funktioner som anses vara potenta och mäktiga i samhället. Med detta menas dock inte att hon ansluter till den freudianska tolkningen att kvinnan själv ”förtjänar” och ”nöjer sig med” denna plats i samhället, utan att hon tilldelas den genom sociala konstruktioner. Liksom de Beauvoir (19) konstaterar hon i sina filmanalyser att den manliga dominansen är beroende av kvinnans/den andres underkastelse.

En utgångspunkt inom Kaplans (20) studier är det tänkta förhållandet mellan Moder och barn. Den tidiga barndomen bygger, enligt henne, på ett totalt beroende av Modern och hon definieras inte som ett eget subjekt utan utifrån självet. Hon ses som ”god” när hon är närvarande, och ”dålig” när hon är frånvarande.

Kring denna grundtes bygger Kaplan (20) upp fyra grundkaraktärer som Modern får uppbära inom filmen:

1. Den Goda Modern, som är närande i alla aspekter och totalt självutplånande i förhållande till sin make och sina barn.
2. Den Onda Modern, eller Häxan, som är den första karaktärens negation. Hon kännetecknas av sadism, svartsjuka och en ovilja att sätta andras behov framför sina egna. P.g.a. sina ”onda” egenskaper tar denna karaktär ofta över berättelsen, men straffas lika ofta för sitt brott – att ta avstånd från Den Goda Moderns principer.
3. Den Hjaltemodiga Modern, som offerar sig själv och uthärdar svåra prövningar för sin familjs skull. Hon delar många av Den Goda Moderns fundamentala principer, men är mer central för filmens handling. Trots att hon i detta avseende liknar Den Onda Modern, agerar hon inte utifrån sin egen behovstillfredsställelse, utan alltid med andra i åtanke.
4. Den Löjligen, Svaga eller Fåfänga Modern, mest förekommande inom komedigenren, hånas av familjemedlemmar och åskådarna.

Alla kvinnor som är potentiella mödrar inom filmens värld kategoriseras efter dessa principer. Singelkvinnan klassas enligt samma systematik inom Den Onda Moderns fack, eftersom hon implicit sätter sina egna behov framför behovet att skaffa barn och sedan tjäna deras behovsuppfyllelse. Generellt sett existerar detta paradigm inom all kommersiell film och de kvinnoroller som gestaltas tvingas därmed in i någon av dessa grovt tillyxade divisioner. Genom att sorteras inom dessa kommer kvinnan att fortsätta betraktas som antingen perifer, välvilligt inställd till protagonisten eller visserligen central men självisk och destruktiv och har enligt filmens lagar gjort sig förtjänt av att själv förgöras. I och med denna indelning kan kvinnan aldrig bli någonting annat än en underordnad gisslan som måste frita sig själv med sin egen undergång som lösen (20).

4.2.6.4 Kvinnan som ögats lystmäte

Ingen annan artikel har fått så stor betydelse för feministisk filmteori som Mulveys *Visual Pleasure and Narrative Cinema*” (22). Här använder sig Mulvey (21) av Freuds idé om skopofili, ett begrepp som skall förstås som att kontrollera det man begär med sin blick. Detta blir som mest markant inom pornografin, men Mulvey hävdar att varje spelfilm utnyttjar ett språk som anspelar och vilar på samma fundament. Patriarkatet som sådant stipulerar lagarna som används som tolkningsmallar, och i dessa byggs en genusobalans in. Film konstrueras därför, menar Mulvey, som om alla i salongen vore män som i sin tur identifierade sig med protagonisten i filmen. Härigenom kommer åskådaren att psykologiskt projicera protagonistens egenskaper på sig själv. Känslan av omnipotens kommer både av att man ”lever sig in” i förloppet och att föremålet för ens begär är så blottat för åskådarens öga. Kvinnan gestaltas i film på ett sätt som kodar för begär, samtidigt menar Mulvey att åsynen av denna ”ickeman” oroar åskådaren psykologiskt eftersom det därigenom finns en möjlighet till freudiansk kastration. Tanken på att *någon* framställs som totalt underlägsen innebär ju att det finns en *möjlighet* till total underkastelse även hos åskådaren. Samtidigt behövs det underkastade objektet för att protagonisten – och därmed också (den manliga) åskådaren skall kunna framstå som överlägsen. Eftersom filmmediet skapar myten om kvinnan som måltavla för åskådarens begär så kan denna bild också revideras.

4.2.7 Benners och Wrubels omvårdnadsteori

Benner och Wrubel (4) har fokuserat på sjuksköterskans roll och funktion och det är relevant i förhållande till vår frågeställning: hur sjuksköterskan gestaltas på engelskspråkig film.

Teorin utgår från Martin Heidegger och Maurice Merleau-Pontys fenomenologiska perspektiv där det centrala inte är att förklara olika situationer utan att förstå och tolka situationerna. Teorin frångår en dualistisk människosyn. Människans kropp och själ kan inte tudelas. Ett beteende hos en patient måste ses utifrån ett helhetsperspektiv för att vi skall kunna hjälpa patienten.

Benners och Wrubels (4) omvårdnadsteori är utvecklad ur praktiskt omvårdnadsarbete. Teorin syftar till att förklara hur saker och ting verkligen förhåller sig i relation till sjuksköterskans upplevelser av omvårdnad. Denna teori undersöker förhållanden mellan omsorg, hälsa, välbefinnande, stress och bemästrande. Omsorg är det primära begreppet i teorin och definieras som något grundläggande för vår mänskliga existens. Sjuksköterskan visar sin omsorg för patienten genom att gå utanför sig själv. Genom omsorgen kan patienten finna möjlighet för att bemästra sjukdom, förlust och lidande. Genom att se patientens perspektiv kan sjuksköterskan försöka förstå patientens upplevda situation av hälsa, välbefinnande och stress. Centralt är att försöka förstå den mening som patienten tillskriver sin situation. Hälso- och välbefinnandebegreppet är inte det samma som att vara utan illness eller disease, utan måste sättas i ett större sammanhang där patientens upplevelse sätts i fokus.

Benner och Wrubel (4) skiljer i omvårdnadsteorin på illness och disease. Illness är den upplevda erfarenheten av förlust eller dysfunktion, medan disease är den patologiska avvikelserna i vävnad, cell eller organ. Dessa båda hänger starkt samman när det gäller att förstå patientens situation. Stress upplevs när patienten känner splittring i sitt varande eller i sin förståelse kring en situation. Vidare så behöver stress inte alltid vara något negativt utan skall ses som ett resultat av att människan lever i en betydelsefull värld. Sjuksköterskans roll är att hjälpa patienten att skapa en meningsfull bild av illness, disease och stress så att patienten kan hitta bemästringsmöjligheter för att hantera sin situation. Bemästrandet i sig självt kan inte bota, minska känslan av förlust eller lindra smärta men patienten kan genom bemästrandet finna mening i sin nya situation. Patientens bemästringsförmåga är relaterat till patientens bakgrund, situationen och andra pågående omständigheter i livet.

I *Från novis till expert* går Benner (23) igenom den professionella, stegvisa utvecklingen från omvårdnadsnovis till omvårdnadsexpert genom att belysa en mängd roller och funktioner med hjälp av typexempel. Omvårdnadens domäner är enligt henne:

- Den hjälparens rollen
- Undervisande och vägledande funktion
- Diagnostik och övervakande funktion
- Att effektivt hantera snabbt skiftande situationer
- Att utföra och övervaka behandling
- Att övervaka och säkerställa kvalitet i praktiskt omvårdnadsarbete
- Att planera och organisera för personalens arbete och vården

Dessa domäner har framkommit ur intervjuer med sjuksköterskor som har fått beskriva sitt omvårdnadsarbete. Vid intervjuerna framkom 31 kompetensområden som utgjort grunden för domänerna (23). Benners idealsjuksköterska är mångfacetterad och utgör därmed en intressant kontrast mot massmedias idealsjuksköterska, som ofta beskylls för att vara för enkelspårig (2).

5. MOTIVERING TILL OMVÅRDNADSTEORETISKT RASTER

Vi har valt Benners och Wrubels teori (4) för att det är en av de nyare teorierna, vilket innebär att den kan sägas representera en omvårdnadsteori som är aktuell i samtida omvårdnadskurser. I och med detta har den större inflytande över sjuksköterskestudenters kursplan än tidigare omvårdnadsteorier. Därmed kan den sägas motsvara de ideal som den nytexaminerade sjuksköterskan har utbildats mot. Boken *Från Novis till Expert* av Benner innehåller dessutom typexempel som åskådliggör omvårdnadshandlingar på ett lättillgängligt vis. Det förenklar jämförelsen mellan inspelad filmomvårdnad och omvårdnadsteorin och kan underlätta tydliggörandet av sambanden och skillnaderna också för den som läser denna uppsats utan att själv ha varit delaktig i studien. Typexemplen kan med fördel, liksom här, användas som basen i ett analysinstrument vilket också bidrar till valet av omvårdnadsteoretiker.

De analysparametrar som vi använder både i litteraturstudien och i den empiriska studien har valts därför att vi anser att de är relevanta efter inläsning av bakgrundsmaterial och i förhållande till uppsatsens problemställningar. Parametrarna underlättar analys, de täcker de karaktäristika och statusnivåer som porträttet av sjuksköterskan på film kan innehålla.

6. DEFINITIONER OCH SYNONYMER

Det här är definitioner och synonymer som vi kommer att använda oss av i uppsatsen.

Bias: Snedvridning, systematiska fel i insamlandet och tolkningen av data (24).

Convenience sampling: Lättillgänglighetsurval (25).

Dekonstruktion: En poststrukturalistisk ansats som myntades av Jacques Derrida. Innebär en analys med speciellt avseende på binäriteter, som exempelvis man- kvinna, natur- kultur, vilkas stabilitet och förhållande sedan undersöks och ifrågasätts (26).

Dikotomi: en konceptuell tudelning som kan ses som en dualism som är skapad för att organisera tänkandet i skilda klasser. Dessa skilda klasser tenderar att inta en binär relation (27).

Disease: Enligt Benner och Wrubel den patologiska avvikelserna i vävnad, cell eller organ (4).

Genus: betraktas här som socialt konstruerat kön (1).

Hegemoni: Ursprungligen Antonio Gramscis beteckning på en social klass ledande ställning att monopolisera skapandet och överföringen av värderingar. Vi kommer att använda begreppet utan begränsning för social klass (28).

Illness: Enligt Benner och Wrubel den upplevda känslan av förlust eller dysfunktion (4).

Kön: Biologiskt kön (1).

Norm: Det som ses som rättesnöre och måttstock, bredvid vilken det avvikande ses som onormalt (29).

Protagonist: Huvudrollsinnehavare inom film (17, 22).

Stereotyper: Roller eller mönster som ständigt upprepas i oförändrad form (30).

Värdesystem: Gruppering av rangordnade, normerande principer vilka bestämmer formen för den aktuella kontextens socialisationsmönster (31).

Sjuksköterska: Vi vill förtydliga att vi betraktar sjuksköterskans yrkesroll som könsneutral, även om sjuksköterskan i denna uppsats stundtals omnämns som *hon*. Anledningen till att sjuksköterskan benämns så är att det är praxis i tidigare forskning, att sjuksköterskekåren historiskt sett till stor del har utgjorts av kvinnor och att alternativet hade varit att skriva det längre och krångligare *han/hon* (el. *hon/han*) eller att betrakta sjuksköterskan som ett *det*. Av dessa alternativ föredrog vi att skriva *hon*. På samma sätt anges *läkaren* ofta i manlig form, utan att egentligen avse endast manliga läkare.

Snowball sampling: Valet av ett element bidrar till urvalet av andra element (32).

7. HUVUDSYFTE

Uppsatsens övergripande syfte är att jämföra den inventerade och dekonstruerade bilden av filmsjuksköterskor, såsom den visas i aktuellt undersökningsmaterial, med Benners och Wrubels omvårdnadsteori. Undersökningsmaterialet baseras på 5 områdesspecifika artiklar och 5 filmer.

8. HUVUDFRÅGESTÄLLNINGAR

1. Vilka roller får sjuksköterskan gestalta inom engelskspråkig film?
2. Vilka skillnader och likheter finns i gestaltningen av sjuksköterskan före 1990 jämfört med efter 1990?
3. Hur förhåller sig sjuksköterskerollen i filmer producerade fram till 2004 till Benners och Wrubels omvårdnadsbegrepp?

9. METODPRESENTATION

Vi kommer att fokusera på skillnader mellan filmer producerade före och efter 1990, för att se hur porträttet utvecklats över tid.

Uppsatsens huvudmetod består i en komparation mellan de två nedan nämnda delmomenten:

1. Litteraturstudie: Deduktiv textanalys utifrån Benner och Wrubel.
2. Empirisk studie: Kombination av deduktiv och induktiv, narrativ analys.

Efter dessa moment är avslutade följer en sekundäranalys mellan de sammanställda resultaten och Benners och Wrubels omvårdnadsteori. Sekundäranalysen innebär att resultaten silas genom ännu ett raster, som utgörs av Benners och Wrubels omvårdnadsbegrepp.

10. AVGRÄNSNINGAR

I denna uppsats kommer vi endast att förbigående nämna andra perspektiv och diskurser kring genus och professionalism. Rent essentialistiska tolkningar på kön kontra professionalism får här stå tillbaka för att lämna plats åt socialkonstruktivistiska. Det är viktigt att vara medveten om att andra tolkningsmönster finns och att de resultat vi presenterar är högst avhängiga av den teori vi har valt, men för att smalna av forskningsfältet har vi ändå gjort denna avgränsning.

I denna studie har vi genomgående valt att titta på engelskspråkig film. Detta eftersom den är språkmässigt tillgänglig för alla tittare inom den västerländska hemisfären och distribueras globalt. Dessutom står engelskspråkig media för den största delen av det svenska medieutbudet, vilket gör att filmerna inte bara är välbekanta för majoriteten av svenskarna, utan också har format deras världsbild i högre mån än filmer från exempelvis Sydostasien eller Ryssland (33).

Ur studien exkluderas också alla filmer med pornografiskt innehåll. Det finns flera anledningar till att argumentera varför dessa skall vara med i studien (p.g.a. deras stora spridning och starka symboliska innehåll och därmed åsiktpåverkan.). Kalisch et al. (34) har själv inkluderat en pornografisk film (*Deep throat*) i sin studie, med hänvisning till dess stora marknadsföring och publika genomslag både genre- och stilmässigt. Linda Williams (35), som är professor i Film Studies vid University of California, hävdar att denna film helt och hållet förändrade det pornografiska filmmediet – och eftersom huvudrollen är en sjuksköterska kommer denna bild av sjuksköterskan att förmedlas till alla åskådare. På grund av att det är mycket svårt att undersöka hur många som har sett en specifik pornografisk film, som ju inte visas på vanliga biografier, kommer dessa dock att uteslutas ur vår undersökning.

Eftersom det gjorts en på området uttömmande avhandling om TV-seriers bild av sjuksköterskan så sent som 2003 (3), kommer vi inte heller att inkludera detta medium i vår artikelsökning. Utöver detta kommer även gestaltandet av sjuksköterskan inom litteratur att uteslutas ur vår sökning, eftersom detta skulle innebära en avsevärd breddning av vårt sökord och därmed medföra antingen en mängd metodfel i samband med urval, eller en orimlig arbetsbörda som inte skulle vara ekvivalent med den tidsrymd som står till vårt förfogande.

Varken i litteraturstudien eller i den empiriska delen av denna uppsats kommer vi att undersöka parametrar som etnisk tillhörighet eller social status. Vi är väl medvetna om att dessa faktorer i många avseenden påverkar hur någonting framställs och uppfattas

inom film (att porträttera en svart sjuksköterska kan ha en annan undermening än att porträttera en vit), men lämnar detta fält utforskat. Därmed kommer vi endast att diskutera filmsjuksköterskan som *ett* sammanhållet fenomen och endast löst diskutera utifrån etnicitet och klass.

Det är viktigt att betona att denna studie, liksom alla narrativa, kvalitativa studier, är underkastad den subjektiva tolkningen. Trots försök att begränsa den fria subjektiviteten och öka den vetenskapliga transparensen, går det inte att utesluta denna faktor. I denna fråga ansluter vi oss till Bacons (16) tankar om induktionens felkällor. Förutom tendensen att se paralleller mellan separata företeelser, riskerar vår varseblivning att färgas av förförståelse, av kommunikativa missförstånd och av teorier som i sig kan vara felaktiga. Vi är också medvetna om att det inte kan göras någon strikt distinktion mellan framställningen av ett ting och tinget i sig. Detta är, enligt Guttorm Fløistad (36) en tanke som grundar sig på David Humes tankar om vår perceptuella tillgång till objekt. Här menar Hume att vi endast genom våra intryck har tillgång till objekt, och att dessa intryck utgör raster genom vilka vi silar objekten. Intrycken är, i sin tur alltid förknippade med en subjektiv tolkning, och till dessa är även vår studie bunden. I enlighet med Karl Popper (37) anser vi också att inga samband i grunden kan verifieras, endast falsifieras. Därmed kan de samband som framkommer i studien inte i sig att bevisa sambandens faktiska existens, utan endast en tendens.

11. LITTERATURSTUDIE

11.1 Syfte - litteraturstudie

Vårt syfte med litteraturstudien är att studera vad som framkommer i artiklarnas resultat gällande följande punkter:

- Sjuksköterskans förhållande till läkaren
- Sjuksköterskans förhållande till patienten.
- Sjuksköterskans främsta arbetsuppgifter.
- Sjuksköterskans personliga egenskaper.
- Sjuksköterskans fysiska attribut och utseende.

11.2 Metod -litteraturstudie

Vi kommer att använda oss av en deduktiv metod för att analysera de redovisade artiklarna, med hjälp av den valda omvårdnadsteorin. Utifrån detta söker vi ge en deskriptiv lägesrapport av området. På grund av att forskningsunderlaget är begränsat har vi valt att göra en litteraturstudie på 5 artiklar, resterande resultatunderlag kommer att utgöras av den empiriska undersökning som presenteras nedan. Alternativet hade varit att inkludera fler artiklar, men det hade medfört ett mindre tillförlitligt resultat till följd av att flera artiklar baseras på samma grundstudier.

Uppsatsens 5 artiklar har sökts i databaserna Academic Search Elite, CINAHL, Kvinnsam, MUSE samt Pubmed/Medline. Sökning har även gjorts i Svenska Filminstitutets databas men ingen av artiklarna motsvarade våra sökkriterier. Den senare har genom sökts via e-mailkorrespondens med SFI:s bibliotekarie Martin Sundin. Manuell sökning har gjorts i Filmhäftet och Aura men inte heller här motsvarande funnet material våra frågeställningar.

Academic Search Elite och MUSE är multidisciplinära databaser som orienterar sig mot sociologi, humaniora och samhällsvetenskap (det är dessa databaser som filmvetenskapliga institutionen vid Göteborgs Universitet använder sig mest av), medan Kvinnsam är en tvärvetenskaplig databas med inriktning på genusfrågor. PubMed/Medline används inom ämnena medicin, naturvetenskap, odontologi och vårdvetenskap. CINAHL är en databas som främst fokuserar på vårdvetenskapliga artiklar. Eftersom uppsatsens upplägg är tvärvetenskapligt är det relevant att söka i fler databaser utöver dem som vi vanligtvis nyttjar inom vår institution (Tabell 1).

Presentation av artikelsökning

Tabell 1

Databas	Begränsningar	Sökord	Antal träffar	Ref.nr.	Sök datum
Academic Search Elite		Nurs* AND motion picture*	159, inga valda artiklar		2006-11-22
CINAHL	Peer-reviewed	Motion pictures AND nurses	92, 4 valda artiklar.	38, 39, 40, 41	2006-11-20
CINAHL	Peer-reviewed	Kalisch (in author)	38, inga valda artiklar		2006-11-20
Kvinnsam		Massmedia och sjuksköterskor	2, inga valda artiklar		2006-11-20
MUSE		Nurs* AND motion picture*	432, inga valda artiklar		2006-11-22
PubMed/Medline		Nurs* AND motion picture*	96, inga valda artiklar. Artiklar som var relevanta hade redan hittats i CINAHL		2006-11-20
Manuella sökningar i valda artiklars referenslistor			3, 1 vald artikel	34	2006-11-21
Sociological abstracts		Nurs* AND motion picture*	Inga valda artiklar		

Artiklarna har analyserats utifrån följande valda parametrar:

- Sjuksköterskans förhållande till läkaren

- Sjuksköterskans förhållande till patienten.
- Sjuksköterskans främsta arbetsuppgifter.
- Sjuksköterskans personliga egenskaper.
- Sjuksköterskans fysiska attribut och utseende.

Utifrån detta har vi gjort en kvalitativ textanalys på innehållet ur artiklarnas resultat enligt nedanstående metod:

1. Artiklarnas relevans, reliabilitet och validitet undersöktes med hjälp av checklistor som tillhandahållits av Institutionen för vårdvetenskap och hälsa, Sahlgrenska akademien. I samband med detta evaluerades även artiklarnas syfte, frågeställningar, metod och referenser.
2. Nyckelorden Nurse/nursing, image, character, role, stereotype, profession, portrayal, dichotomy, gender, attribute, behaviour, physician/doctor, patient, representation, holism/holistic, care/caring, health, wellbeing, stress, coping strategies och personal qualities ströks under och meningarna de förekom i granskades för att utröna ett mönster. Nyckelorden sållades fram efter inläsningen av de teoretiska ramverk som nämns i bakgrunden och på grund av deras relevans för syftets uppfyllande. Semantisk utvärdering genomfördes för att inget meningsinnehåll skulle gå förlorat eller oupptäckt.
3. Termer associerade med ovanstående nyckelord registrerades.
4. Artiklarnas tabeller studerades ingående och jämfördes med resultattexten.

11.3 Resultat - litteraturstudie

Fyra av de fem artiklarna lyfter fram dikotomin mellan sjuksköterskerollen och läkarrollen (ibland ingår även patientrollen i en narrativ triad) inom film. Detta innebär att dessa framställs som varandras motsatser och deras respektive egenskaper utesluter den andres, men är beroende av varandra för att de betona de egna. På så sätt används sjuksköterskan ibland för att lyfta fram de positiva egenskaperna hos läkaren, genom att själv framställas i mindre positivt ljus (34, 38-39, 41).

Detta gör att alla nedanstående punkter i något avseende handlar om förhållandet mellan sjuksköterska och läkare, men för enkelhetens skull tillämpar vi denna uppdelning.

- **Sjuksköterskans förhållande till läkaren**

Fyra av de undersökta artiklarna visar på att det finns en signifikant stratifiering mellan sjuksköterskeåren och läkarkåren i engelskspråkig film (34, 38-39, 41). Läkarens roll framställs som mer central för filmens handling än sjuksköterskans. Dessutom finns det ofta fler läkare än sjuksköterskor på en "filmavdelning" än vad man kan förvänta på en verklig avdelning (39). Detta ger ett intryck av att sjuksköterskan till största delen spelar en biroll inom sjukvården i jämförelse med läkaren (41). Hennes funktion reduceras till att vara läkarens assistent och förekommer i filmens periferi som brick- och journalbärare (39). Endast i en av artiklarna framkommer att sjuksköterskans roll är lika viktigt som läkarens (40).

Läkaren, å sin sida, får många gånger ta över sjuksköterskans ansvarsområde som omvårdnadsexpert. Han har förmåga att förse sina patienter med medicinsk expertis, hembesök, kontinuerlig övervakning och emotionellt stöd. Därmed förstärks intrycket av att sjuksköterskan inte har någon egen yrkeskompetens (39).

Två av artiklarna pekar på skillnader mellan sjuksköterskeporträtt inom film gjorda före och efter andra världskriget. Filmer producerade på 1940-talet presenterar en mer positiv bild av sjuksköterskan i den mening att hon framställs ha hög status och ett etiskt förhållningssätt (40-41). Det sjuksköterskeporträtt som produceras i krigsfilmer i början av 1940-talet ger en mycket positiv bild av sjuksköterskan, hon ses som oumbärlig för krigsföringen. Hon är under denna tid ofta involverad i romanser med läkare men detta påverkar inte hennes professionella åtaganden (40). På 1950-talet är filmsjuksköterskans huvudintention med yrkesvalet att bli gift med en läkare (41). Detta eskalerar under 1960- och 70-talet, då sjuksköterskerollen ofta presenteras som ett slags maskot för ett medicinskt team. Detta kan ta sig uttryck i att den framställda sjuksköterskekåren delades in i två grupper: de som också är doktors älskarinna och de som är för gamla, fula eller ovilliga för att vara det. De tidigare betraktas som de ”goda sjuksköterskorna” (38). Samarbetet mellan sjuksköterska och läkare är i sig inte viktigt för filmens handling, det är snarare den romantiska undertonen eller maktspelet mellan yrkesgrupperna som är intressant (34).

- **Sjuksköterskans förhållande till patienten.**

Två av artiklarna visar att filmsjuksköterskans förhållande till patienten försämrats över tid. Ju senare filmen är gjord desto oftare uppvisar sjuksköterskan negativa egenskaper såsom minskat inflytande över patientens välbefinnande, försämrat kliniskt omdöme och brist på empati (38-39). Hon framställs också i mindre gynnsam dager, i synnerhet i jämförelse med läkarens insatser (34, 38-39).

- **Sjuksköterskans främsta arbetsuppgifter.**

Filmsjuksköterskans arbetsuppgifter skiljer sig i många avseenden mot den verkliga sjuksköterskan. På film utgör hennes yrke en fond i förhållande till läkarens centrala uppgifter. Flera av artiklarna betonar även att filmsjuksköterskan inte ens kan utföra sina egna uppgifter rätt: utan framställs ibland så upptagen med exempelvis skvaller att hon tar fel på en uribag och en infusionslösning (och kopplar uribagen till en intravenös infart.) (34, 38-39). I filmer producerade i Storbritannien och USA under andra världskriget och perioden strax efter är sjuksköterskans främsta uppgifter medicinsktekniskt inriktade, syftet med detta är att stärka moralen hos befolkningen samt att generera fler sökande till sjukvårdsutbildningar (40-41). Under den brittiska filmproduktionen i början av 1950-talet porträtteras sjuksköterskan Nightingale som en yrkeskunnig person, men detta är inte markant i den amerikanska filmatiseringen av Nightingales yrkesgärningar från 1936. Här ser man en mycket mer romantiserad bild som mer motsvarar den förändring som skedde i Storbritannien vid mitten av 1950-talet. Det är vid denna tidpunkt som doktorn gör sin entré som absolut huvudperson inom filmmediet (41).

- **Sjuksköterskans personliga egenskaper.**

Tre av fem artiklar pekar på en dikotomiserad bild av sjuksköterskan, antingen framställs hon som ytterligt god eller ond. Ibland används sjuksköterskan som en kontrast till läkaren och ibland finns det en spännvidd inom den uppvisade sjuksköterskekåren (34, 38-39). Den överdrivet positiva bilden av sjuksköterskan motsvarar dock inte extremerna av den negativa bilden av sjuksköterskan (34).

Filmsjuksköterskans positiva egenskaper associeras med ett humanitärt förhållningssätt, god karaktär, självoffrande attityd, värme och en traditionell kvinnoroll (34, 38). 1940-talets krigssjuksköterska skiljer sig något från denna bild. Under denna period hade

sjuksköterskan även andra egenskaper såsom äventyrslystnad, längtan efter fysisk och mental utmaning samt hämndlystnad, hon fick egenskaper som även krigets soldater besatt (40).

Filmsjuksköterskans negativa egenskaper innefattar låg intelligens och rationalitet, hon uppvisar reducerat individualistiskt tänkande och nedvärderar kunskap och akademiska prestationer lågt. Sjuksköterskan framställs också som underordnad läkaren och har svårigheter inom problemlösning och kliniska färdigheter (34).

I stort följer sjuksköterskeporträttet på film den diskursen om kvinnan och sjuksköterskan framställs främst som kvinna, inte som medlem i en yrkeskår. Därmed innehar hon egenskaper som vanligtvis används för kvinnoporträtt i stort på film: passivitet, skönhet och låg intelligens (34, 38-39).

- **Sjuksköterskans fysiska attribut och utseende.**

Alla artiklarna pekar på att det finns en stereotypiserad bild av sjuksköterskan på film (34, 38-41). I nästan alla filmatiseringar är sjuksköterskan en vit, yngre, barnlös singelkvinna. I många filmatiseringar är sjuksköterskan attraktiv och ofta involverad i någon romans som har central betydelse för filmens handling. Under 1960- och 1970-talet utvecklas romantisering mot en mer uttalat sexualisering av sjuksköterskan (38). Hon ses under denna tid allt oftare som ett sexobjekt och är involverad i sexuella aktiviteter i filmens handling (38, 41).

11.4 Metoddiskussion - litteraturstudie

11.4.1 Urvalskriterier och kritik mot dessa

Vårt huvudsakliga problem under arbetets gång är den betydelse som Kalisch et al. (34, 38-40) har haft för all forskning på området. Detta medför att i stort sett alla artiklar som berör ämnet refererar till Kalischs arbeten, vilket i sin tur innebär att det är svårt att hitta en avvikande uppfattning eller undersökning som visar annorlunda resultat jämfört med dessa. Vi har valt att inkludera en artikel som är publicerad 1998 av en annan författare (41). Trots att artikeln är en litteratursammanställning har vi valt att inkludera den eftersom den ger ytterligare perspektiv då den jämför brittisk och amerikanskproducerad film. Ytterligare en artikel som inte är en empirisk studie har inkluderats, eftersom den tar upp gestaltandet av krigssjuksköterskan (40). Historiskt sett är detta en vanligt förekommande sjuksköterskeroll.

Utöver detta är det svårt att finna färsk forskning på området. Vi bedömer dock behovet som stort med tanke på att filmmediet har förändrats vad gäller innehåll, tillgänglighet och spridning under de senaste tjugo åren. Bristen på färskt forskningsmaterial skapar problem eftersom många av Göteborgs Universitetsbiblioteks arkiv endast sträcker sig från mitten av 1990-talet. Vissa nyare artiklar är publicerade i tidskrifter som inte tillhandahålls av Universitetsbiblioteket alternativt inte är av vetenskaplig karaktär. Några av artiklarna har ett förmodat innehåll som till stor del motsvarade våra frågeställningar men är författade på ett språk vi inte behärskar.

Sammantaget har detta begränsat vårt urval på följande vis:

- att vi tvingas exkludera artiklar som kanske kunnat vara av betydelse för vår undersökning
- att majoriteten av artiklarna är skrivna av samma författare
- att även de artiklar som inte är skrivna av Kalisch et al. (34, 38-40) har haft deras arbeten som förlaga och förebild.

Urvalet har rangordnats enligt följande prioriteringar:

- Sökorden fanns i titeln
- Sökorden fanns i abstract och/eller beskrivning
- Sökorden fanns i texten

Ingen diskriminering har gjorts mellan texter som finns tillgängliga i e-bestånd och texter som endast finns i tryck, däremot har vi främst prioriterat texter som funnits tillgängliga i någon form på bibliotek i Göteborg framför att beställa kopior via fjärrlån.

Förhållandet mellan artiklar baserade på empiriska undersökningar och litteraturstudier är 3-2.

Sökorden har valts efter att ha gjort flertalet sökningar med liknande termer och efter uppslag i databasernas ämneslistor (i de fall där sådana existerar), där både Nurse och Motion Picture förekommer som egna ord. En breddad sökning med exempelvis kombinationen Nurse och Mass Media, Public image, Medicine och/eller Care/caring medför en mindre distinkt resultatlista. Med anledning av detta har vi försökt avsmalna sökkriterierna så att vi endast får träffar på det som förväntas kunna besvara vårt syfte. Vi har även sökt på speciella filmtitlar, vilka vi fått uppslag till i filmdatabasen www.imdb.com, och i manuella sökningar i olika filmtidskrifter (Filmhäftet och Aura), men detta har inte gett något av värde. Slutligen har vi genomsökt funktionen *Related articles*, även detta utan något signifikant resultat. För artikelpresentationen i sin helhet, se bilaga I.

12. EMPIRISK FILMANALYS

12.1 Inledning

Med anledning av att forskningen kring området sjuksköterskor på film i princip har stått stilla sedan Kalisch et al. (34, 38-40) genomförde sina undersökningar på 1980-talet är behovet av en uppdatering stort. Inom ramen för detta arbete hinner vi dock endast göra en förberedande pilotundersökning. För att öka överskådligheten skrivs alla filmtitlarna ut i referenserna.

12.2 Syfte – empirisk studie

Syftet är att efter genomförd studie kunna göra en sammanställning av de karaktäristika som sjuksköterskan visat sig ha i de undersökta filmerna.

De primära målområdena för undersökningen har varit att studera följande:

- Sjuksköterskans förhållande till läkaren
- Sjuksköterskans förhållande till patienten.
- Sjuksköterskans främsta arbetsuppgifter.

- Sjuksköterskans personliga egenskaper.
- Sjuksköterskans fysiska attribut och utseende.
- Skillnader och likheter mellan porträtten på film och Benners (23) 7 omvårdnadsdomäner.

Studien är en pilotundersökning och resultatet är inte representativt för filmer utöver dem som inkluderas i studien. Resultatet avser inte heller vara förutsägande för kommande filmproduktion, utan skall endast ge en fingervisning om hur gestaltandet av sjuksköterskor kan se ut i filmer producerade mellan 1990 och 2006.

12.3 Metod – empirisk studie

Vi gör här en narrativ analys av innehållet i fem filmer producerade i USA från och med 1990 som distribuerats i både Sverige och USA och som har haft minst en sjuksköterska i en signifikant roll. I detta sammanhang definieras signifikant som ”en av huvudrollerna eller oundgänglig för filmens handling”. Filmerna analyseras deduktivt med hjälp av på förhand utsedda raster och sammanställningen av resultatet sker induktivt. Med andra ord kommer vi att leta efter bestämda mönster i filmerna och därefter räkna förekomsten av dessa och summera dem i resultatet. Filmurvalet presenteras tydligare nedan.

Tre filmer har hyrts från Marilyn Video: *Tre riksgatan 2* Göteborg (ett videouthyrningsföretag), två har inlånats ur privata samlingar. Vi har endast studerat dvd-upplagan av filmerna, denna möjliggör en lättare navigering mellan de olika scenerna. Därefter har filmerna granskats och analyserats i ostört rum. Möjligheten att spola tillbaka och se om filmerna har funnits och utnyttjats vid tveksamma intryck. I Kalischs et al. arbeten, (34, 38-40) som får betraktas som vägledande inom området, har man använt sig av kodare som har godkänts att titta på filmerna. Dahlborg-Lyckhage, (3) har däremot nöjt sig med att titta på sina TV-avsnitt själv, vilket är det tillvägagångssätt som vi också har tillämpat. Hade vi haft mer tid och resurser skulle vi dock ha föredragit att anlita kodare, eftersom detta ger ett säkrare resultat.

Analysen genomförs med hjälp av Dahlborg-Lyckhages (3) verktyg i kombination med Kalischs et al. (34) analysverktyg och Benners (23) 7 omvårdnadsdomäner. De tre analysverktygen har valts för att begränsa de möjligheter till subjektiv tolkning som annars skulle föreligga. Det är dock viktigt att poängtera att utrymmet för den subjektiva tolkningen endast kan begränsas, men inte helt och hållet avlägsnas. Analysinstrumenten beskrivs mer utförligt nedan.

12.3.1 Elisabeth Dahlborg-Lyckhages analysinstrument

Dahlborg-Lyckhages (3) analysinstrument användes i hennes avhandling för att analysera TV-serier. Vi anser att TV-medier och filmmediet är så pass närbesläktat, i det avseende att de båda är bildmedier med ett innehåll som styrs av en narrativ ram, att vi kan använda oss av samma mätinstrument i vår studie. Användandet av ett observationsschema som hennes är viktigt eftersom man måste iaktta *samma* saker i alla filmer, för att sedan kunna göra en reliabel analys från samma utgångspunkter. För att utveckla rastret gjorde Dahlborg-Lyckhage en dekonstruktion i tre faser:

1. *Bekantgörande fas*. Här såg Dahlborg-Lyckhage de olika serierna och skrev ned händelser och dialoger som var centrala för berättelsen.
2. *Dekonstruerande fas*. Dikotomier urskildes och Dahlborg-Lyckhage studerade motsättningarna: offentlig-privat, aktiv-passiv, man-kvinna, central-perifer.

3. *Analyserande fas.* Dahlborg-Lyckhage fokuserade på sjuksköterskans plats i de olika serierna utifrån arbete, kunskap, roll och position och tittade på serierna och jämförde med sitt insamlade material.

Analysinstrumentet används bara för att notera närvaron eller frånvaron av fenomen, element eller handlingar – inte för att rangordna intryck. Den tjänar huvudsakligen som en hjälp för minnet och möjliggör ett sätt att strukturera intrycken, men är ett trubbigt verktyg i förhållande till ett som poängsätter olika intryck. Vi har modifierat analysverktyget något eftersom vi ansåg att flera viktiga alternativ utelämnats. De modifieringar som gjorts är markerade med fetstil, se bilaga IV.

12.3.2 Beatrice J. Kalischs, Philip A. Kalischs och Mary McHughs analysinstrument

Kalisch et al. (34) använde sig av detta instrument i sin innehållsanalys av filmstereotypiseringen av sjuksköterskor, publicerad i *International Journal of Women's studies* 1980. 16 indikatorer inkluderades i verktyget för att induktivt registrera varje films betoning på generaliserade föreställningar om sjuksköterskan och/eller omvårdnad. Hälften av dessa förknippades med en mer gynnsam bild av sjuksköterskorna medan hälften förknippades med motsatsen.

- De 8 gynnsamma egenskaperna är:
  1. Moderskapliga egenskaper
  2. Själuppoffrande
  3. Humanitet
  4. Karaktärsdanande egenskaper
  5. Tillfredsställande arbete
  6. Patriotisk tjänstgöring i krigstid
  7. Kamratskap sjuksköterskor emellan
  8. Kollegialt samarbete med läkare
- De 8 missgynnande egenskaperna är:
  1. Sadistisk personlighet
  2. Fientlig inställning till patienter,
  3. Fientlig inställning till andra sjuksköterskor
  4. Fientlig inställning till läkare
  5. Promiskuitet
  6. Avsaknad av objektivitet
  7. Avsaknad av engagemang och sensitivitet
  8. Association mellan sjuksköterskan och låg social klass

Indikatorerna poängsätts enligt följande:

1 = Förekommer aldrig

2 = Förekommer

3 = Egenskapen dominerar filmen eller är fokus för filmen.

Varje film analyseras och poängsätts efter dessa principer. De gynnsamma egenskaperna bedöms enligt en positiv skala, medan de negativa bedöms enligt en negativ skala. Slutligen summeras poängskalorna. I sin analys använde sig Kalisch et al. (34) av ett deduktivt instrument för att mäta olika handlingar och beteenden, men eftersom denna typ av data fordrar användandet av en programvara som kunde hantera informationen (och som vi saknade) utesluter vi denna del ur undersökningen. Det resultat som vi

kommer fram till i vår undersökning kommer därför att vara mindre tillförlitligt än deras.

12.3.3 Benners 7 omvårdnadsdomäner

Vi kommer under analys av filmerna jämföra med Benners (23) 7 omvårdnadsdomäner:

Den hjälpande rollen

- Den läkande relationen: att skapa klimat för helande och att upprätta engagemang för helande.
- Att trösta och bevara personligheten vid smärta och extrema sammanbrott.
- Närhet: att vara med patienten.
- Att maximera patientens deltagande och kontroll över tillfrisknandet.
- Att tolka olika slag av smärta och att välja lämpliga strategier för att hantera och kontrollera smärta.
- Att ge tröst och att kommunicera genom beröring.
- Att ge känslomässigt och informativt stöd åt närstående.
- Vägledande av patienter genom förändringar i känslor och händelseutveckling: att ge möjligheter och avsluta gamla: Leda, lära, medla.

Undervisande och vägledande funktion

- Val av tidpunkt: att fånga upp patientens beredvillighet att lära.
- Att bistå patienten med att integrera sjukdomens och tillfrisknandets villkor i livsföringen.
- Att locka fram och förstå patientens tolkning av sjukdomstillståndet.
- Att erbjuda en tolkning av patientens tillstånd och en förklaring till åtgärder.
- Den vägledande funktionen: att göra kulturellt svårbegripliga sidor av en sjukdom begripliga.

Diagnostik och övervakande funktion

- Att upptäcka och dokumentera viktiga förändringar i patientens tillstånd.
- Att ge akt på tidiga varningssignaler: att förekomma försämringar innan tydliga, bekräftande diagnostiska tecken uppträder.
- Att förekomma problem: att tänka framåt.
- Att förstå de speciella krav och erfarenheter som en sjukdom ger upphov till: att förutse patientens behov av omvårdnad.
- Att bedöma patientens möjligheter att tillfriskna och svara på olika behandlingsstrategier.

Att effektivt hantera snabbt skiftande situationer

- Kvalificerade prestationer i ytterst livshotande akuta situationer: att snabbt uppfatta problemet.

- Hantering av oförutsedda situationer: att snabbt balansera krav mot resurser i akuta situationer.
- Att identifiera och hantera patientkriser tills läkare kommer.

Att utföra och övervaka behandling

- Igångsätta och underhålla intravenös behandling med minsta möjliga risker och komplikationer.
- Att administrera läkemedel korrekt och säkert: att övervaka för att upptäcka biverkningar, reaktioner, terapeutiska gensvar, överdoseringssymtom och oförenligheter.
- Att förebygga riskerna vid immobilisering.
- Att skapa en strategi för sårbehandling som gynnar läkning, bekvämlighet och lämpligt dränage.

Att övervaka och säkerställa kvalitet i praktiskt omvårdnadsarbete

- Upprättande av säkerhetssystem för att garantera säkrast möjliga vård.
- Bedömning av vad som riskfritt kan utelämnas från eller läggas till medicinska ordinationer.
- Att få skäliga svar i rätt tid av läkare.

Att planera och organisera för personalens arbete och vården

- Samordning och ordergivning. Att handskas med skilda behov och krav hos patienter: konsten att prioritera.
- Att skapa och bibehålla ett vårdlag som kan ge optimal vård.
- Att klara personalbrist och hög personalomsättning.

Domänindikatorerna poängsattes enligt följande:

1 = Förekom aldrig

2 = Förekom

3 = Egenskapen dominerar filmen eller är fokus för filmen.

Varje film analyseras och poängsattes utefter dessa principer. Slutligen summeras poängskalorna.

12.4 Urval – empirisk studie

För att på bästa sätt kunna genomföra studien vill vi dels granska filmer där sjuksköterskor har en framträdande roll, men samtidigt är det önskvärt att dessa filmer skall vara väl spridda och sedda av så stor publik som möjligt. Detta eftersom vi anser att sådana filmer med en stor målgrupp dels ses och har påverkansmöjligheter på fler människor, men också därför att vi anser att storproduktioner manifesterar eventuella dolda strukturer på ett bättre sätt eftersom de tenderar att visa upp det tanke-system som samhället favoriserar vid produktionsögonblicket. Eftersom Kalisch et al (34, 38-40) främst analyserat amerikanskproducerad film så har även vi valt att göra så.

Eftersom vi är intresserade av att se om ett nutida porträtt av sjuksköterskan skiljer sig från dem som presenteras i analysen av artiklarna väljer vi att endast inkludera filmer

med ett samtida innehåll. Med tanke på att vår litteratursammanställning av artiklarna visar på att mycket forskning har gjorts på området före 1990 kommer vi att analysera filmer producerade senare än detta årtal.

Två filmer (Bubba Ho-tep och Lida) är filmatiseringar av litterära förlagor. En film (Dawn of the Dead) är en nyproduktion av en äldre inspelning. Samtliga filmer skildrar dock sin samtid i förhållande till produktionsår.

De fem filmerna valdes efter en sökning på IMDB:s (42) (Internet Movie Data Base) powersearch med följande avgränsningar:

- Keyword: nurse
- Language: English
- Year: 1990-2010.
- Exclude: TV movies, videos (direkt till videoformat), TV series, TV episodes.

Sökningen gav 128 träffar, flera var inaktuella p.g.a. de tidigare avgränsningar vi angett. Vissa av filmerna föll bort trots att vi gjort avgränsningar, exempelvis fick vi flera träffar på filmer som bara var delvis engelskspråkiga, eller filmer som på annat sätt inte var tillgängliga för oss. 4 av de 5 filmer vi slutligen valde ut var de mest sedda på svensk bio med ovanstående avgränsningar som var tillgängliga för oss (tabell 2). Den sista filmen (Bubba Ho-tep) inkluderades i urvalet med hjälp av snowball sampling/convenience sampling, då en informant på videouthyrningsföretaget föreslog denna, som ersättning för en vid hyrtillfället otillgänglig film. De statistiska uppgifterna inhämtades från Svenska Filminstitutet via e-mailkorrespondens med statistikansvarig Thomas Bryntesson och Päivi Rimpinen på filmarkivet, samt från www.imdb.com.

Presentation av empiriskt urval

Tabell 2

Filmtitel	Inspelningsår	Antal biografbesök i Sverige	Antal medverkande SSK-roller	Datum för analys
Släkten är Värst	2001	175 215	1	2006-12-04
Bubba Ho-tep	2002		4	2006-12-04
Magnolia	1999	59 904	3	2006-12-05
Lida	1990	118 470	1	2006-12-06
Dawn of the Dead	2004	65 967	2	2006-12-07

12.5 Resultat – empirisk studie

Nedan följer en tabell som sammanfattar resultaten av den narrativa analysen av undersökningsmaterialet, enligt de analysinstrument som hämtats från Kalisch respektive Benner, vilka redogjorts för tidigare i uppsatsen.

Sammanställning av poängskalor

Tabell 3

Film	Kalisch (max 8)	Benner (max 21)
1. Slakten är Värst	4	7
2. Bubba Ho-tep	-6	8
3. Magnolia	7	13
4. Lida	-8	7
5. Dawn of the Dead	7	13
Medeltal	0.8	9.4

Dahlborg-Lyckhages instrument registrerar enbart närvaron av fenomen och beteenden. Råmaterialet till resultatet återfinns i bilaga III.

- **Sjuksköterskans förhållande till läkaren**

I samtliga filmer har läkaren en perifer roll, i speltid betraktat. I en av filmerna (Lida) saknas läkaren helt som visad yrkeskategori. I fyra av filmerna (Slakten är Värst, Bubba Ho-tep, Magnolia och Dawn of the Dead) figurerar han/hon som en figur som benämns förbigående, alternativt förekommer i en kortare scen. I Slakten är Värst förekommer läkaren även i en meningsbärande roll, men visas här privat och inte som en ordinerande läkare.

Även om läkaren inte alltid visas kan hans inflytande ändå visa sig i sjuksköterskans eller patientens handlande. I Bubba Ho-tep refererar sjuksköterskan hela tiden till läkaren som en överordnad och läkaren beordrar henne (i en av de korta scener då han syns i bild) till att ta hand om exempelvis lavemang. Dawn of the Dead inleds med att den rapporterade sjuksköterskan får stå och vänta medan läkaren pratar färdigt i telefonen (om golf.) Därefter skäller han ut henne och skickar iväg henne för att hitta en patient.

- **Sjuksköterskans förhållande till patienten.**

I två av filmerna (Bubba Ho-tep och Lida) förekommer en pejorativ framställning av sjuksköterskans maktposition i förhållande till patienten. Annie Wilkes (Lida) är sadistisk, omnipotent och använder sina medicinska och omvårdnadsinriktade kunskaper till onda ändamål, när hon inte får som hon vill. The Nurse (Bubba Ho-tep) pratar nedsättande till sin patient och respekterar inte hans integritet: vid några tillfällen talar hon om för Sebastian Haffs/Elvis rumskamrat att han inte är tillräckelig efter det komatillstånd som han genomgått.

I två av filmerna (Lida och Magnolia) visas sjuksköterskans nära förhållande till patienten. Phil Parma vårdar den döende Earl Partridge genom att lyssna på hans livsberättelse och med anledning av detta hjälpa honom att ta kontakt med den förlorade sonen. Phil använder sig tydligt av beröring i sin kommunikation, vilket visas vid flera tillfällen. När Earl hallucinerar följer Phil med honom i upplevelserna: exempelvis spelar han att han tänder en cigarett som han räcker till (den syrgasbehövande) Earl och tar emot och fimpas den när Earl inte orkar hålla den längre. När Earls kropp börjar visa tydliga dödstecken (såsom marmorering och andningsuppehåll) stannar Phil kvar och vakar, trots att hans pass är slut. I Lida visas detta nära förhållande på ett annat, och inte lika positivt sätt. Annie är besatt av sin patient och närheten dem emellan är enkelriktad, påtvingad och kvävande. Hon går fullständigt upp i sin patient, men vården för honom baseras enbart på hennes egna behov.

Ingen av de andra filmerna visar någon romantisk attraktion mellan sjuksköterskan och patienten.

- **Sjuksköterskans främsta arbetsuppgifter.**

Nedanstående tabell syftar till att ge en översikt till filmsjuksköterskans yrkesspecialiseringar och främsta arbetsuppgifter, såsom de visas i undersökningsmaterialet:

Filmsjuksköterskans främsta uppgifter

Tabell 4

Film	Släkten är Värst	Bubba Ho-tep	Magnolia	Lida	Dawn of the Dead
Yrkesspecialisering	Akutsjukvård	Geriatrik	Hemsjukvård	Obstetrik	Akutsjukvård
Främsta arbetsuppgifter	Katetrisering (förmodad arbetsuppgift är dock IVA-vård och prioritering)	Monitorering, sårvård	Palliativ omvårdnad	Helhetsvård	Sårvård

Även om filmsjuksköterskans arbetsuppgifter är centrerade kring medicinsktekniska färdigheter såsom sårvård och monitorering, förekommer typiskt omvårdnadsmissiga åtgärder såsom lindrande av lidande, vätskebalansräkning och kontakt med anhöriga. I en av filmerna (Släkten är Värst) diskuteras också skillnaden mellan de medicinska och de omvårdnadsorienterade disciplinerna. Sjuksköterskan Greg Focker försvarar sitt yrkesval med att han tycker om att jobba inom många fält, att arbeta nära patienten och att han tjänar bra. Detta skall ses i relation till faktumet att Greg har valt bort medicinstudierna för att istället påbörja en omvårdnadsutbildning, trots att han fick mycket bra poäng vid intagningsprovet till läkarutbildningen.

- **Sjuksköterskans personliga egenskaper.**

I tre av filmerna (Släkten är Värst, Magnolia och Dawn of the Dead) framställs sjuksköterskan utifrån gynnsamma egenskaper. Hon uppvisar ett humanitärt förhållningssätt och är självupoffrande. I ovanstående filmer visar sig detta genom att sjuksköterskan tar sig tid med patienten och sätter patientens bästa i fokus. Genomgående i dessa filmer är sjuksköterskorna mycket nöjda med sitt yrkesval. I en av filmerna (Släkten är Värst) får dock Greg ta sitt yrkesval i försvar då hans svärföräldrar associerar manlig sjuksköterska med homosexualitet. Anspelningarna mellan manlig sjuksköterska och homosexualitet löper sedan som en röd tråd genom filmen, exempelvis uppdragas det att Gregs dopnamn är Gaylord. Det är dock tydligt att det är Greg som är sympatisk och försöker smälta in, medan övriga misstänkliggör honom och förlöjligar honom, och detta ger ett förlåtande skimmer över både yrkesval och dopnamn. Sjuksköterskan Ana (Dawn of the Dead) är den enda kvinnliga karaktären i filmen som visar upp handlingskraft i positiv bemärkelse. Annie i Lida är stark, kunnig och smart, men använder detta i egen behovstillfredsställelse i stället för att rikta in resurserna på patienten.

Magnolia och Släkten är Värst visar de enda filmsjuksköterskorna där man kan se en skillnad mellan den privata sfären och den professionella. I Magnolia ser man ingenting av Phils privata liv och i Släkten är Värst gör Greg själv åtskillnad mellan privat och profession i ett samtal med en av de andra rollerna. I de övriga filmerna mixas porträtten: I Bubba Ho-tep kommer läkaren ut och beordrar sjuksköterskan när hon står och röker på sin lunchrast, i Lida är Annie alltid sjuksköterska (även när hon är hemma) och hennes sjuksköterskegärning drivs av hennes privata ändamål. I Dawn of the Dead kan man inte heller se någon tydlig skillnad mellan Anas yrkesroll och privata roll. Det enda undantaget utgörs av den förändring som Ana genomgår när hon utvecklar en romans med en av de andra karaktärerna. Fram till detta har Ana mer eller mindre varit sjuksköterska även privat, men nu tappar hon sin objektiva sjuksköterskeroll och låter känslorna ta överhand.

I två filmer (Bubba Ho-tep och Lida) framställs sjuksköterskan utifrån missgynnsamma egenskaper såsom sadistisk personlighet, fientlig attityd mot sina patienter och avsaknad av engagemang och sensivitet. Sjuksköterskan Annie (Lida) pendlar mellan att ha goda egenskaper i början av filmen för att senare inta en allt mer sadistisk personlighet. När hon inte är nöjd med patientens beteende straffas han: exempelvis så bryter hon patientens båda fötter och tvångsinjicerar honom med lugnande medel för att han inte skall kunna röra sig i hennes hem. Hennes beteende grundar sig i avsaknad av objektivitet inför patienten. I en film (Bubba Ho-tep) uppvisar sjuksköterskans promiskuitet och låter en patient göra henne till hans sexobjekt.

- **Sjuksköterskans fysiska attribut och utseende.**

I tre av filmerna (Släkten är Värst, Bubba Ho-tep och Lida) är sjuksköterskan mörkhårig, i de två övriga är hon/han blond. Tre av filmerna (Släkten är Värst, Bubba Ho-tep och Magnolia) visar sjuksköterskor som är omkring 30 år, medan Lida visar en medelålders sjuksköterska och Dawn of the Dead en yngre. I ett av porträtten visas en sminkad sjuksköterska (Bubba Ho-tep.) I Dawn of the Dead har sjuksköterskan en lätt sminkning, som förmodligen skall uppfattas som naturligt vackert utseende av åskådaren. (Detta antar vi eftersom sminkning som aktivitet skulle nedprioriteras om man samtidigt höll på att värna sig mot mängder av zombies. Sminkningen finns, hävdar vi, förmodligen där för att rollen skall verka mer attraktiv än om detta utelämnats.)

De smycken som vanligtvis förekommer på filmsjuksköterskan är klockor, följt av halskedjor. Däremot är det endast en av sjuksköterskorna som bär brosch.

Två av filmsjuksköterskornas klädsel kan associeras med sex: The Nurse (Bubba Ho-tep) vita klänning är kort, urringad och åtsmitande. I Dawn of the Dead har Ana först på sig arbetsuniform men byter därefter om flertalet gånger till mer kroppsnära och urringade kläder. I tre av filmerna visas dock sjuksköterskan utan undantag i en löst sittande klädsel (Släkten är Värst, Magnolia och Lida.) I Lida är klädseln t.o.m. överdrivet täckande – Annie ser ofta ut som en nunna utan dok.

I två av de fem filmerna är sjuksköterskorna män (Släkten är Värst och Magnolia.) I Magnolia visas inga kvinnliga sjuksköterskor. I Dawn of the Dead, Lida och Bubba Ho-tep är förhållandet det omvända: här visas endast kvinnliga sjuksköterskor.

I en av filmerna förekommer visad sexuell aktivitet mellan sjuksköterskan och någon annan (Dawn of the Dead.)

- **Skillnader och likheter mellan porträtten på film och Benners 7 omvårdnadsdomäner**

Den hjälpande rollen

I två av filmerna (Magnolia och Dawn of the Dead) domineras omvårdnaden av den hjälpande rollen. I Magnolia ses Phil trösta, smärtlindra och beröra Earl. Han ger även känslomässigt stöd och vägledning åt både Earl och närstående. I Dawn of the Dead ses situationer där Ana tröstar, visar närhet, ägnar sig åt beröring och ger känslomässigt stöd och information till närstående. I de tre övriga filmerna förekommer den hjälpande rollen men syftet är då inte att hjälpa patienten.

Undervisande och vägledande funktion

I två filmer (Bubba Ho-tep och Magnolia) förekommer situationer där sjuksköterskan undervisar eller vägleder. I Bubba Ho-tep erbjuder sjuksköterskan en tolkning av patientens tillstånd samt erbjuder en förklaring till de åtgärder hon utför. Hon förklarar problematiken kring patientens genitaltumör samt vilken behandling som finns att tillgå. I Magnolia försöker sjuksköterskan att locka fram Earls egen tolkning av sin situation för att kunna förstå hur han känner. I två av filmerna (Slakten är Värst och Dawn of the Dead) förekommer inga situationer där sjuksköterskan undervisar eller har en vägledande situation. I Lida finns det tillfällen då Annie erbjuder en tolkning av patientens tillstånd och en förklaring till varför hon gör de åtgärder hon gör, men dessa åtgärder är inte för patientens bästa utan för Annies egen vinning och kan därför inte sägas representera denna kategori.

Diagnostik och övervakande funktion

I två filmer (Magnolia och Dawn of the Dead) förekommer situationer där sjuksköterskan upptäcker förändringar och ger akt på tidiga varningssignaler. I Magnolia ser Phil förändringar som visar sig vara tecken på att Earl snart skall dö. I Dawn of the Dead ser Ana förändringar hos andra karaktärer och gör då vad hon kan för att stoppa den smittspridning som detta kommer att innebära. I Lidas inledning så ägnar sig Annie åt att ge akt på tidiga varningssignaler men detta är endast under den absoluta inledningen, sedan intar hon ett förhållningssätt som är tvärtemot vad Benner förordar (23). I de andra två filmerna (Slakten är Värst och Bubba Ho-tep) förekommer denna kategori aldrig.

Att effektivt hantera snabbt skiftande situationer

Endast i Dawn of the Dead förekommer denna kategori i någon större utsträckning. En grupp med överlevande anländer till köpcentret där Ana befinner sig och hon får använda sina sjukvårdskunskaper i en akut situation. Där krävs det att hon snabbt uppfattar problemen och identifierar vem som behöver vad, samt att hon hanterar den nya situationen med de resurser hon har att tillgå. I Bubba Ho-tep finns en scen där man ser två sjuksköterskor utföra en HLR-insats på en patient, som vi bedömer som så bristfällig att den inte hade kunnat återuppväcka någon patient med hjärtstopp på ett effektivt sätt. Sjuksköterskan Annie genomför ett kort återupplivningsförsök i filmen Lidas inledning. Detta görs handlingskraftigt och med framgång. Denna kategori förekommer inte i någon av de andra filmerna (Slakten är Värst och Magnolia).

Att utföra och övervaka behandling

I två filmer (Magnolia och Dawn of the Dead) förekommer denna kategori. I Magnolia administrerar Phil läkemedel till Earl på ett korrekt och säkert sätt vid ett flertal tillfällen. I Dawn of the Dead ses Ana lägga om sår på ett sätt som gynnar läkning. I Lida förekommer denna kategori men Annie utför läkemedelsadministrering snarare i syfte att droga ner patienten. I de två andra filmerna (Släkten är Värst och Bubba Ho-tep) förekommer inte kategorin.

Att övervaka och säkerställa kvalitet i praktiskt omvårdnadsarbete

Förekommer inte i någon av filmerna.

Att planera och organisera för personalens arbete och vården

I två av filmerna (Magnolia och Dawn of the Dead) förekommer denna kategori. I Magnolia bestämmer sig Phil för att stanna hos patienten, trots att han egentligen skulle bli avlöst, för att kunna ge optimal vård till Earl. I Dawn of the Dead visar Ana upp konsten att prioritera när ett flertal överlevande anländer till köpcentret och det är upp till henne att avgöra vem som är i mest akut behov av vård. I de andra filmerna (Släkten är Värst, Bubba Ho-tep och Lida) förekommer inte denna kategori.

12.6 Metoddiskussion – empirisk studie

12.6.1 Urvalskriterier och kritik mot dessa

12.6.1.1 Analysinstrumenten

Det finns många punkter i Dahlborg-Lyckhages (3) analyschema, mot vilka vi vill rikta kritik. Dessa brister kommer implicit att påverka även våra resultat.

1. För det första har det inte utvecklats i ett absolut värderingsmässigt vakuum – när Dahlborg-Lyckhage skrev de punkter hon senare skulle använda som analysredskap hade hon redan en förförståelse för vad dessa skulle innebära för analysen. Noterandet av bruket av smycken i serierna kan ses som en sådan punkt, där författaren redan visste vad en sådan markör skulle avse och därför inkluderade denna i sitt schema.
2. Ett annat problem är den selektiva perceptionen vid materialgenomgången. Åskådaren är aldrig neutral till det betraktade. Av olika skäl kommer man att fästa mer vikt vid vissa intriger än andra och detta kan innebära att hela undersökningen blir biased.
3. Ett tredje problem som vi vill poängtera är själva värderingen av indikatorer. Hur skall man på ett objektivt sätt värdera sådana fenomen som *vaga gester*, *respekt* och *otillräcklig kunskap*? Problemet diskuterades även av Kalisch et. al. (34) inför deras innehållsanalys av sjuksköterskefilmer, där de konstaterar att tidigare kvalitativa studier haft just den svagheten gällande osystematisk rangordning av värden.
4. Det fjärde problemet handlar om gränsdragning och tolkning. För att ta ett exempel: var skall gränsen dras mellan medelålders och äldre eller uringad klädsel eller höghalsad klädsel? Gränsdragningen kommer att utgöra underlaget för bedömningen och därmed stommen i resultatet. Dahlborg-Lyckhage

kommenterar varken detta eller ovanstående metodologiska problem i sin avhandling, men det är av värde att vara medveten om att dessa problem föreligger.

Dessa problem brottades Dahlborg-Lyckhage (3) med i sin avhandling och detsamma kommer att gälla för oss. Eftersom dessa problem föreligger i samband med i stort sett alla narrativa analyser vore det både meningslöst och dumdrigt att försöka skapa en egen observationsmall. Vi får alltså nöja oss med att använda det redan existerande (och för detta ändamål tillräckliga) verktyget, vara medvetna om risken för bias och försöka förhålla oss så distanserat som möjligt till vårt undersökningsmaterial.

Kalischs et al. (34) analysverktyg testades vid originalanvändandet för validitet både vad gäller sammansättning och inklusionsurval av en panel bestående av omvårdnadsdoktorer och i en metoddiskussion som redovisas i deras artikel. Verktyget är därför mer tillförlitligt än Dahlborg-Lyckhages (3), men vi vill ändå uppmärksamma en del problem gällande panelens sammansättning, vilken inte redovisas i artikeln. Liksom en jurys sammansättning får betydelse för ett amerikanskt domslut kommer Kalischs panelsammansättning att få betydelse för vilka indikatorer som inkluderas i deras analysraster och därmed för de framtida resultaten. En panel sammansatt av en homogen grupp från ett skevt urval kan ge skeva indikatorer och därmed ett skevt resultat. Man kan alltid argumentera för att det borde råda större transparens i denna fråga. Vi kommer emellertid att nöja oss med att utnyttjandet av detta analysinstrument ökar validiteten i *vår* undersökning jämfört med om vi endast skulle använda oss av Dahlborg-Lyckhages instrument och Benners (23) omvårdnadsdomäner.

En invändning mot att använda Kalischs et al. (34) redskap är att parametrarna inte motsvarar vad vi själva anser är goda, respektive sämre egenskaper. Exempelvis kan man ifrågasätta värdet av en "patriotisk tjänstgöring i krigstid" skall betraktas som ett mått på goda sjuksköterskeegenskaper. Vi har ändå valt att behålla ursprungsparametrarna eftersom det annars blir svårt att jämföra resultaten mellan litteraturstudien och den empiriska studien.

Kalisch et al. (34) tar själva upp motstridigheten i vissa av resultaten. Ex. kan ett sjuksköterskeporträtt få höga poäng inom både gynnsamma och missgynnsamma egenskaper. Sådana resultat har uppmätts också i vår studie: Sjuksköterskan Annie i Lida är en skicklig vårdgivare, men dessa har en missgynnsam drivkraft i hennes "onda" natur.

Benners (23) omvårdnadsdomäner är inte tänkta att användas som analysverktyg men med vår modifikation kan de mycket väl brukas som ett sådant. Vi bedömer domänerna som relevanta för studien eftersom de bygger på sjuksköterskors egna erfarenheter av omvårdnad och därmed kan sägas äga ett slags verklighetsförankring. Även om Benner förevisar tydliga typexempel på ett idealiskt omvårdnadshandlande finns det en klar risk för selektivt urval i tolkningsprocessen.

I några fall kolliderar Kalisch-poängen med Benner-poängen så att resultatet blir motstridigt. Detta förklarar vi med att Bennerinstrumentet mäter omvårdnadsåtgärder, oavsett bakomliggande motiv, medan Kalischinstrumentet mäter rollens egenskaper som helhet.

12.6.1.2 Urval av film

Med tanke på den senaste tidens möjligheter att konsumera film är det svårt att avgöra vilka filmer som är de mest spridda, sedda och uppskattade. De filmer som har lockat den största biopubliken är kanske inte de mest sedda eftersom mängder av filmer ses som hyrvideo, TV-visas eller laddas ned från Internet. Vårt urval kommer därför att bli skevt hur vi än bär oss åt. Det slutliga urvalet baserades på viljan att spegla amerikanskproducerade filmer som någon gång har biografvisats och sedan spritts till den svenska publiken.

Valet att empiriskt endast studera filmer producerade 1990 eller senare grundar sig i faktumet att vi klart vill se eventuella skillnader mellan de filmer som tas upp i litteraturstudien och de filmer som inte debatterats i dessa. Vi vill också se ifall det skett någon förändring i gestaltandet av sjuksköterskan över tid. Under senare delen av 1980-talet producerades inga amerikanska filmtitlar med sjuksköterskan i en bärande roll, som inte bortfaller på grund av tidigare angivna avgränsningar. Med anledning av detta har vi valt årtalet 1990, då en mycket välkänd film med en sjuksköterska i en av huvudrollerna producerades (Lida.)

Det empiriska underlaget i denna studie kommer endast att utgöras av amerikanskproducerade filmer, eftersom majoriteten av filmerna som ingått i litteraturstudien varit amerikanskproducerade. Detta gör dock att flera filmsjuksköterskeporträtt som visats för svensk biopublik inte kommer att inkluderas. Exempel på sådana filmer är Pedro Almodóvars film "Hable con elle", Tom Tykwers "Der Krieger und die Kaiserin" och Wolfgang Beckers film "Good Bye Lenin!" Inte heller svenska filmer med sjuksköterskor, såsom Ingmar Bergmans "Persona", (som visserligen är producerad före 1990) inkluderas i studien eftersom det då är svårt att utesluta att filmernas innehåll speglar ett kulturellt särdrag som skulle försvåra jämförelsen.

Några av de mest sedda filmerna (Nio månader och Medan du sov) fanns varken att hyra eller i stadsbibliotekets arkiv. Filmen Familjen är Värre/ Meet the Fockers är också en av de mest sedda filmerna i den genren. Den är en uppföljare till Släkten är Värst men var vid analystillfället uttyrd och därmed inte tillgänglig. Eftersom rollen är densamma som i Släkten är Värst kan man förmoda att det är samma sjuksköterskestereotyp som förmedlas. Antalet besök skiljde dock bara på ca 3000 mellan dessa två filmer. Bubba Ho-tep inkluderades i samband med tillämpandet av snowball sampling/ convenience sampling, efter bortfallet av ovan nämnda filmer. På denna film finns inga svenska uppgifter om antalet biobesök. Vi har istället använt de amerikanska och brittiska siffrorna under första visningshelgen: \$ 35636 september 2003; £ 17644 oktober 2003 (43).

Att endast inkludera filmer med ett samtida innehåll medför att en hel genre av filmer där sjuksköterskor annars är vanligt förekommande – det vill säga krigsfilmer som speglar konflikter utspelade före 1990, försvinner från vårt urval. Självklart kan man argumentera för att behålla denna genre, eftersom moderna filmer trots allt kan hävdas presentera nutida ideal även om de speglar en förgången tid. Ett exempel är alla versioner av Jesus-porträtt som har förekommit inom filmvärlden: alla har på något vis aktualiserat de normer och frågor som var brännande vid produktionstidpunkten. Det ligger också i mediaproduktionens natur att producenterna skapar filmer med en tänkt publik framför sig och därför kommer storfilmer att satsa på att framställa roller på det sätt som gynnar filmintäkterna mest.

Ett porträtt av en sjuksköterska kan vara orealistiskt och osympatiskt, men kommer då att vara en effektiv antagonist till de goda ideal som filmen vill ansluta till. Ofta är dessa normer avsiktligt diffusa eller helt osynliga för publiken. Så länge de rådande tankemönstren inte bryts kommer publiken att instämma i filmen som narrativ helhet, men så fort filmen tar ett steg utanför dessa kommer den att synliggöra det normativa – bara genom avvikelse. Ett mycket vanligt exempel på detta är frågan om var Alfons Åbergs mamma är. När författaren Gunilla Bergström väljer att aldrig visa mamman synliggörs det osynliga: det vill säga idén om att barn helst bör ha en mamma i hushållet för att få en trygg uppväxt. Blotta *icke*-åsynen av mamman ifrågasätter våra normer och gör att frågan automatiskt ställs.

Att behålla ”det nya porträttet av den gamla tidens sjuksköterska” var dock inte aktuellt eftersom vi då möter ett svårt analytiskt problem, nämligen att skilja mellan producenternas vilja att avbilda ett (för sin samtid) trovärdigt sjuksköterskeporträtt och att avbilda en trovärdig bild av en förgången tidsepok. Eftersom en sådan analys kräver större utrymme i både tid och sidantal än vad vi har till vårt förfogande, lämnar vi den till ett framtida forskningsteam.

Avslutningsvis vill vi nämna en sista kategori filmsjuksköterskor som exkluderades från undersökningsmaterialet: ”de maskerade sjuksköterskorna”. Dessa visar upp sjuksköterskerollen, men rollinnehavaren är egentligen *någonting annat*. Det rör sig alltså om en anspelning på den existerande sjuksköterskestereotypen vilket i och för sig hade varit intressant att ha med i studien. Dock blir det vanskligt att särskilja de olika rollerna från varandra och därför uteslöts även dessa filmer. Som exempel på sådana filmer kan nämnas huvudrollen i *Nurse Betty*, som handlar om en hemmafru som blir förälskad i en doktor i en TV-serie och därför utger sig för att vara en sjuksköterska, samt en av huvudrollsinnehavarna i *Kill Bill Volume I och II*, som under ett lönmordsuppdrag klär ut sig till en sjuksköterska.

13. SAMMANSTÄLLT RESULTAT

13.1 Jämförelse mellan filmsjuksköterskan då och nu

- Sjuksköterskans förhållande till läkaren

Sjuksköterskan framställs alltmer sällan som läkarens assistent i dagens filmer (ingen av de nyare filmerna visar detta, även om det ibland anas.) Inte heller finns någon stark koppling mellan en romantisk relation mellan sjuksköterskan och läkaren, något som var mer vanligt förekommande i filmer producerade före 1990. Dikotomin mellan sjuksköterska och läkare var då så stark att den ofta genomsyrade hela filmen. Dagens filmsjuksköterska intar en mer central roll i förhållande till läkaren och framför allt i förhållande till dåtidens filmsjuksköterska.

Flera av dagens filmsjuksköterskor tenderar att ta över läkarens roll: hon/han fattar egna övervägda beslut och är kompetent både i akuta situationer och vid vård i livets slutskede. Tidigare var det läkaren som också hade en omvårdande kompetens, vilket medförde att sjuksköterskan verkade överflödig.

- Sjuksköterskans förhållande till patienten

I flera av de nyare filmerna visas en positiv närhet till patienten, vilket var vanligt förekommande i filmer producerade före 1960-talet. Lida, producerad 1990 visar ett

sadistiskt sjuksköterskeporträtt som ligger mycket nära gestaltandet av Gökboets Syster Ratched från 1975. Bubba Ho-teps The Nurse är nedlåtande mot sin patient, men utnyttjas ändå som ett sexobjekt i filmen med anspelningar på äldre tiders sexy nurse-stereotyp. I de nyare filmerna visas begrepp som *beröring*, *aktivt lyssnande*, *lindrat lidande* parallellt med utförandet av mer traditionella medicinsktekniska åtgärder.

- Sjuksköterskans främsta arbetsuppgifter

Den största skillnaden mellan filmsjuksköterskan före 1990 och dagens är att dagens sjuksköterska arbetar mer självständigt och kompetent. Det är inte längre läkarens order som är sjuksköterskans lag. Dagens filmsjuksköterska är dessutom mer differentierad än dåtidens. Någon idé om kallet är inte tydlig i vårt empiriska undersökningsmaterial.

- Sjuksköterskans personliga egenskaper.

Alla porträtt som återfinns i resultatet av litteraturstudien förekommer också hos dagens filmsjuksköterska i mer eller mindre grad. Dock har en ny filmsjuksköterska gjort entré på vita duken: den manliga sjuksköterskan, till vilken filmindustrin verkar ha en viss ambivalens ännu. I en av de nyare filmerna (Släkten är Värst) pågår ett slags metadiskussion om den manliga sjuksköterskans vara eller inte vara.

Den äventyrliga krigssjuksköterskan som förekommer i 1940-talets filmproduktion återfinns också i en av filmerna producerade efter 1990. I Dawn of the Dead utvecklas rollen från passiv till aktiv och sjuksköterskan Ana visar prov på mod, initiativförmåga och rationalitet. Dessa egenskaper är sådana som ofta brukar visas hos krigssjuksköterskor och soldater under andra världskriget.

- Sjuksköterskans fysiska attribut och utseende.

Filmsjuksköterskan före 1990 var oftast en vit, yngre, barnlös, sminkad singelkvinna. Dagens sjuksköterska visar en större spridning i utseende, ålder och etnisk härkomst. En av sjuksköterskorna i det empiriska undersökningsmaterialet är svart och en är judisk, någonting som var ovanligt i tidigare sjuksköterskeporträtt.

Filmsjuksköterskan har också gått från att vara en feminin, vacker bakgrundsgestalt klädd i vit uniform med mössa och brosch till att vara en civilklädd självständig figur.

13.2 Sekundäranalys mellan sammanställda data och Benners och Wrubels omvårdnadsteori

Helhetsperspektiv

Ingen av artiklarna pekar på att något helhetsperspektiv av vården existerar i film producerad före 1990.

Filmsjuksköterskan före 1990 saknade i princip ett helhetstänkande, och detta visas även sparsamt i det nyare materialet. Endast i en av filmerna (Magnolia) presenteras ett helhetsperspektiv av patientens situation. Earls beteende förstås utifrån hälsa, välbefinnande, stress och bemästrande. Sjuksköterskan Phil ser Earls upplevda perspektiv på sin sjukdom och kan därigenom erbjuda omsorg.

Omsorg

Fyra av artiklarna belyser att omsorg är mer vanligt förekommande i filmer producerade före 1990 (34, 39-41). Allt eftersom läkaren gjorde entré som huvudperson

förminskades sjuksköterskans yrkesroll och därmed är omsorg inte längre centralt för filmens handling (39). I de filmer där sjuksköterskans kall är betonat kan omsorgen om patienten ibland överdrivas så att detta får motsatt effekt på patientens hälsa. Sjuksköterskan förblindas av sitt kall och egna behov så att objektiviteten går förlorad (34, 40).

I en film visas omsorg som något centralt (Magnolia.) Sjuksköterskan gör här vad han kan för att patienten skall kunna finna möjlighet att bemästra sjukdom, förlust och lidande genom att vara i situationen, genom att lyssna och genom att erbjuda tröst. I både Bubba Ho-tep och Lida visar sjuksköterskan inte upp några omsorgskvalitéer, utan agerar självcentrerat. I filmen Slakten är Värst visas inte omsorg som det centrala. I Dawn of the Dead är omsorgen mer inriktad på medicinska insatser.

Hälsa och välbefinnande

I filmer producerade före 1990 återspeglas tidsepokens dualistiska patientsyn och sjuksköterskan fokuserar på att den patologiska avvikelserna skall vara så liten som möjligt (34, 38-41).

I Magnolia ser sjuksköterskan till patienten Earls upplevda erfarenhet av sitt tillstånd. Både illness- och diseasebegreppen inkluderas när Phil försöker förstå Earls situation. I tre filmer (Bubba Ho-tep, Lida och Dawn of the Dead) är det disease, med den patologiska avvikelserna, som är primärt. I Bubba Ho-tep erkänner sjuksköterskan inte Elvis egen upplevelse av sitt tillstånd. Hon vill snarare hävda att hans idéer om sjukdomen är ett sammelsurium som bör betraktas som tecken på mental degeneration. I Lida fokuseras den disease patienten har men det är sjuksköterskan själv som har makten över patientens hälsa och välbefinnande. Hon bestämmer utifrån sina egna behov hur patienten skall må, hon bestämmer takten på hans tillfrisknande. I Dawn of the Dead är det främst akutsjukvård som visas upp och då handlar det om att åtgärda disease, exempelvis suturera ett sår. Vad patienten upplever kring sin skada är inte relevant. I Slakten är Värst så förekommer inte hälsa- och välbefinnandebegreppet.

Stress och bemästrande

Detta begrepp är inte centralt i filmer producerade före 1990 (34, 38-41).

Tre av filmerna (Bubba Ho-tep, Lida och Dawn of the Dead) visar upp att patienterna är stressade över sin situation, men ingen av sjuksköterskorna gör något för att hjälpa patienterna att bemästra situationen. I Magnolia verkar patienten inte att vara stressad över sin nära förestående död, utan patienten visar snarare upp tecken på hallucination och desorientering. I Slakten är Värst förekommer inga situationer där sjuksköterskan hjälper patienten i en stressad situation.

14. DISKUSSION

14.1 SSK-porträttet i olika medier

Vi ser en tendens till medievandring från textburen media till bildmedia. Sjuksköterskeporträttet i böcker var förr en vanlig tonårsgenre men verkar ha tappat i popularitet. Sjuksköterskekaraktären tycks dock inte ha dött ut utan har bytt forum och figurerar numera i TV-serier och på film. Den roll hon hade i böckerna överensstämmer inte med den roll hon får spela i TV-serier. Denna i sin tur överensstämmer inte med den roll hon får spela på film. Dahlborg-Lyckhages (3) slutsatser rörande TV-seriers

sjuksköterskestereotyp är inte uppenbar i vår empiriska analys. Sjuksköterskan är inte alltid en kvinna och hennes kroppsspråk är inte alltid förkönsligt. Vidare syns hennes omvårdnadsåtgärder i vårt empiriska material, på TV-serierna agerade hon utan att synas. Hennes profession är inte heller en subdisciplin till medicin såsom Dahlborg-Lyckhages (3) avhandling vill göra gällande. Sammanfattningsvis frångår filmsjuksköterskan TV-sjuksköterskans mall som vacker kvinnlig fond. TV-sjuksköterskans stereotyp förekommer visserligen även på film men filmsjuksköterskan är mer mångfacetterad.

14.2 Spelar sjuksköterskan någon roll?

Dahlborg-Lyckhages (3) avhandling ansluter till Parsons (1) teori om jämviktsamhället. Sjuksköterskerollen i TV-serier finns där för att utjämna en obalans i arbetsfördelningen som annars skulle uppstå. Detta mönster stärker den kognitiva idé som är levande i samhället och reproduceras samtidigt till kommande generation TV-tittare.

Våra slutsatser, och tillämpningarna av dessa, ligger däremot mer i linje med Social learning theories och Cognitive theories(12-13). Både vårdgivare och vårdtagare lär in filmens symbolspråk, förutsatt att man godtar att film utgör en källa till normreproduktion med stor spridning. Detta skapar förväntningar hos båda parter och skapar förutsättningar i mötet dem emellan. När någon av parterna ansluter sig till de redan etablerade mallarna legitimeras mötet. Om detta inte inträffar så kan kommunikationen bli förvrängd. På så sätt kan man både säga att filmen påverkar strukturella tendenser i samhället, men också – och kanske viktigare: att de strukturella tendenserna möjliggör filmens stereotyper. Publiken *godkänner* vilka bilder som passar in i den kulturella föreställningen av ett tings eller fenomenets ontologi och vad som inte gör det. Det existerar säkerligen en mängd porträtt som frångår de traditionella föreställningarna, men vi menar att dessa riskerar att få mindre utrymme och påverkanskraft eftersom vi tror att publiken väljer att se det som bekräftar den världsbild de redan har. Vid inlärningen har de med hjälp av belöning och bestraffning silat fram ett raster som de applicerar på omvärlden och det som inte stämmer överens med detta blir svårtolkat, svårbegripligt och i vissa fall avfärdat som osannolikt. Inom ramen för vårt ovan nämna antagande, blir filmens gestalter som skuggorna i Platons kända grottlukelse och tas felaktigt för att utgöra original, men är egentligen bara speglingar.

I vårt undersökningsmaterial kan vi ana en dold maktstruktur byggda på genussystemets två logiker om åtskillnad och rangordning. Sjuksköterskerollens mjuka värden nedvärderas, förlöjligas och missbrukas. Resultatet visar i många fall att sjuksköterskan framställs som en avvikelse från den rådande manliga normen. Man kan därför fråga sig om dessa filmiska maktspel skapas för att bekräfta en illusion av mannens position i samhället. Genom manifestationen av *den andre* bekräftas och befästs den manliga identiteten, snarare än att den säger någonting sant om *den andre* i sig. Det är också möjligt att de traditionellt kvinnliga värdena nedvärderas eftersom de erbjuder ett hot mot de traditionellt manliga egenskaperna – de kvinnliga egenskaperna påvisar möjligheten till symbolisk kastration, och måste därför förkastas. Det hierarkiska mönstret förekommer, men är dock inte lika tydligt, i det empiriska materialet som i litteraturstudien.

TV- och filmmediet tillsammans med Internet, radio och dylika medier möjliggör både en inblick i världar som tidigare var stängda för många människor och en ständig uppdatering av denna värld. Många kommer att uppleva fenomenet via ett av ovan

nämnda medier innan de får möjlighet att själva erfara det. Detta innebär att filmsjuksköterskan kan ha en stor påverkansmöjlighet på framtida, verkliga patienter. Ju oftare de ser en viss framställning av sjuksköterskan, desto oftare kommer de att tro att denna bild är den riktiga. Vi hävdar att en filmupplevelse man ser den ena veckan verifierar den man såg förra veckan, förutsett att dessa presenterar en liknande bild av tingens befogenhet. Detsamma gäller sjuksköterskor: efter att ha sett ett visst antal stereotypa patientframställningar kan de komma att tro att de är sanna och inte en narrativ produkt. Detta är egentligen allvarligare eftersom sjuksköterskan då riskerar att förbise sin verkliga patients behov och uppfatta denna som mindre än en helhet. Den kommunikativa tolkningsprocessen riskerar därmed att invaderas av filmens värdesystem. Vi vill påpeka att detta endast gäller generellt och utifrån de antaganden och påståenden vi har presenterat ovan. En åskådare har alltid ett val att välja vad som skall betraktas och hur han eller hon kritiskt skall förhålla sig till innehållet.

I både det empiriska materialet och litteraturstudien kan tydliga paralleller göras mellan filmsjuksköterskan och de olika ideal som Bevis (5) presenterar. Många filmer från 1930-talet och framåt hämtar sin inspiration och sitt symbolspråk från den asketiska och romantiska tidens ideal (34, 39-41, Bubba Ho-tep, Dawn of the Dead). Inspiration från den pragmatiska tidsperioden och kritik mot denna tid ses i två filmer (Bubba Ho-tep och Lida), där sjuksköterskan får en tyrannisk roll. Dualismen inom sjuksköterskerollen, såsom den framställs populärt, handlade om en slitning mellan ytterligheterna makt och maktlöshet, attraktion och repellerande. En av filmerna i det empiriska materialet uppvisar den humanexistentialistiska tidens ideal (Magnolia).

I materialet fram till 1990 gestaltas sjuksköterskan som en kvinna och följde därmed kvinnostereotypen och dess symbolspråk i stort. Även om vi ser en viss uppluckring av detta mönster i filmer efter 1990 kan man fortfarande se att myterna invaderar filmens språk och att idéer om gott och ont är fundamentala för den narrativa presentationen. Enligt McCabe (17) hävdar Johnston att förenklade symbolsystem förvränger kvinnorollen eller ersätter den helt och hållet, och detsamma kan sägas om sjuksköterskerollen – föreställningarna tar över verkligheten.

En intressant jämförelse kan göras mellan sjuksköterskerollen och modersrollen. I och med att deras domäner överlappar varandra har många stereotyper som är gällande för filmmodern också aktuella för filmsjuksköterskan. Kaplans (20) grundkaraktärer för filmmodern kan alla appliceras på många filmsjuksköterskor, exempelvis kan den ”onda” sjuksköterskan, med sitt förvridna Nightingale-porträtt, ses som en utveckling av den ”onda” modern. Flera filmer drar dessutom paralleller mellan kvinna/natur och man/kultur, vilket är en vanlig företeelse inom konst och litteratur. Lida utgör ett gott exempel på hur den, av onda naturdrifter styrda sjuksköterskan (kvinnan), oskadliggörs av civilisationens representant i form av en lemlästad men viljestark man. Den enda roll som går utanför dessa stereotyper är den manliga filmsjuksköterskan. Han öppnar upp en ny dimension i sjuksköterskerollen som i vissa avseenden ligger nära Benners (23) hjälpande roll.

En annan intressant iakttagelse gör gällande att den äventyrliga sjuksköterskan som tidigare utgjort stommen till många ungdomsromaner och tidiga filmer nu fortfarande lever kvar som actionhjärte i en zombiefilm. Hennes sjukvårdskunskaper erbjuder en spännande möjlighet för karaktärerna att undkomma det smittsamma viruset och samtidigt är hennes roll som sjuksköterska inte lika auktoritär som en läkarroll hade

varit. En sjuksköterska kan hävdas vara flexibel nog att anpassas efter olika hierarkiska mönster, hon kan både agera underlägsen och källa till oundgänglig kunskap. I den aktuella filmen (*Dawn of the Dead*) inser man att huvudrollsinnehavaren är sjuksköterska av särskilda anledningar, eftersom alla karaktärer har tilldelats en egenskap var – nästan som dvärgarna i *Snövit*. Därmed utgör sjuksköterskan här den smarta, handlingskraftiga kvinnan medan de andra kvinnorna förkroppsligar egenskaperna *impulsiv och gråtmild, storbystad och slampig, medelålders* samt *gravid*. Att dela upp egenskaper mellan flera karaktärer är ett tema som känns igen från exempelvis *Parachute Nurse* från Columbia Pictures, 1942, vilken ingår i litteraturstudien (40). Likheten mellan rolldynamiken i dessa filmer är slående. Även handlingsutvecklingen är snarlik i dessa båda filmer: Ung kvinna belönas med en romans i slutet av filmen för sina djärva och osjälviska insatser. Detta i sin tur för tankarna till en annan välsedd krigsfilm: musikalen *Sound of Music*, där den unga nunnan Maria arbetar som pigg och initiativrik guvernant under brinnande krig, flyr undan nazisterna och belönas med sin arbetsgivares kärlek i slutet av filmen. Andra storfilmsroller med liknande tema och intriguppbyggnad är alven Arwen i *Lord of the Rings*, prinsessan Leia i *Star Wars* och soldaten Tania Chernova i *Enemy at the Gates*. Alla deltar hjältemodigt i krig och belönas med den manlige protagonistens kärlek. Den äventyrliga sjuksköterskans roll är kanske inte specifik för sjuksköterskefilmer utan för krigsfilmer i stort?

Dawn of the Deads hjältnneporträtt producerades bara några år efter 9/11 – attacken som omfattade skadegörelse och/eller destruktion av World Trade Center och Pentagon i USA och som föranledde skärpt säkerhetsnivå i hela landet. Vi har därför anledning att spekulera i likheterna mellan detta porträtt och det som lanserades under Andra Världskriget, då sjuksköterskan också intog en heroisk position inom krigsfilmer. Är detta ett porträtt man gärna dammar av i hotfulla tider för att stärka den nationella moralen? Eftersom vi inte har gjort någon komparativ undersökning av likheterna mellan dessa tidsepoker och deras respektive filmproduktion, kan vi emellertid inte säga någonting definitivt i frågan utan får nöja oss med att reflektera över fenomenet.

Vår tidigare arbetshypotes om att sjuksköterskan mest var en gestaltning av kvinnan inom västerländsk film har omkullkastats. Vi förutspådde att introducerandet av den kvinnliga läkaren på film skulle innebära att sjuksköterskerollen skulle bli överflödigt, men detta har inte visat sig i vår undersökning. Istället används sjuksköterskerollen som en utveckling av kvinnorollen, som en experimentell lek med yrkes- och könsroller eller helt enkelt för att gestalta en yrkesgärning.

Inträdet av manliga sjuksköterskor i filmens värld har berikat sjuksköterskerollen. Det är fascinerande att reflektera över hur denna roll används för att stärka filmens dynamik. I Slakten är Värst förlöjligas den manliga sjuksköterskan, men i sitt försvarstal för omvårdnad ger han några exempel på vad yrket har att erbjuda som överensstämmer med delar av Benners och Wrubels (4) omvårdnadsteori.

Den kvinnliga sjuksköterskan tycks däremot ha fastnat i stereotyperna. I *Dawn of the Dead* är hon hjältnna ända tills hon blir förälskad, I *Lida* är hon ett kraftfullt monster och i *Bubba Ho-tep* är hon en bedagad skönhet i klassisk vit uniform med djupt dekolletage. Det verkar som att de kvinnliga rollerna hela tiden måste förhålla sig till tidigare referensramar, medan de manliga i viss mån överskrider dem. Den manliga

sjuksköterskan Phil undgår att generaliseras och erbjuder ett fullödigt och empatiskt porträtt av mötet mellan patient och sjuksköterska.

15. SLUTSATS

Utifrån vårt undersökningsmaterial och vår metod drar vi följande slutsatser:

- Sjuksköterskans roll är mindre beroende av läkarens roll i filmer producerade efter 1990. Trots det kan läkarens inflytande anas i flera av de analyserade filmerna.
- I filmer producerade tidigare än 1990 har sjuksköterskor ofta utnyttjats som en vacker bakgrund, med ringa yrkeskompetens och ingen självständighet i förhållande till den medicinska domänen, i vilken hon har spelat en biroll.
- I filmer producerade efter 1990 kan man inte längre se lika tydliga stereotyper, det har snarare utvecklats flera subdiscipliner av filmsjuksköterskan.
- Vissa av de nyare porträtten gestaltas på ett sätt som enligt Benners och Wrubels (4) omvårdnadsteori kan sägas vara fördelaktigt.
- Några av de nyare porträtten uppvisar dock en direkt missvisande bild av sjuksköterskans yrkesroll.

15.1 Besvarandet av frågeställningar

Följande frågeställningar har besvarats:

1. Vilka roller får sjuksköterskan gestalta inom engelskspråkig film?

Tidigare forskning anger följande kategorier för framställningen av sjuksköterskan i media och dessa kan betraktas som giltiga även för sjuksköterskan på film producerad före 1990:

- Ministering Angel
- Doctor's handmaiden
- Battleaxe
- Sexy nurse (2)

Ur vårt empiriska underlag har däremot följande kategorier utkristalliserats som vanligt förekommande (några kan ses som en vidareutveckling av tidigare benämningar):

- Den manliga sjuksköterskan
- Actionhjälten
- Den sadistiska nuckan
- Sexiga sköterskan (förekommer ibland i kombination med actionhjälten eller med sadistiska pålagringar.)

2. Vilka skillnader och likheter finns i gestaltningen av sjuksköterskan före 1990 jämfört med efter 1990?

Flera av de kvinnliga sjuksköterskerollerna är fortfarande belastade av könsstereotyper, och kan i viss mån ses som en utveckling av gamla teman. Detta är inte lika tydligt vad gäller de manliga sjuksköterskerollerna. I det empiriska materialet förekommer

sekvenser som tyder på att omvårdnad betraktas som en egen disciplin, vilket inte var vanligt i filmer producerade före 1990.

3. Hur förhåller sig sjuksköterskerollen i filmer producerade fram till 2004 till Benners och Wrubels omvårdnadsbegrepp?

I några av sjuksköterskeporträtten förekommer element som förordas av Benners och Wrubels (4) omvårdnadsteori, men detta tycks vara genreberoende och inte ett genomgående drag i alla undersökta filmer.

15.2 Syftets uppfyllande

Uppsatsens övergripande syfte är att jämföra den inventerade och dekonstruerade bilden av filmsjuksköterskor, såsom den visas i aktuellt undersökningsmaterial, med Benners och Wrubels omvårdnadsteori. I och med besvarandet av frågeställningarna kan syftet betraktas som uppfyllt, med de begränsningar som utgörs av urval och metod.

16. UPPSATSENS STYRKOR

Uppsatsens styrka består i att den både är ett försök att skapa en överblick över forskningsläget och en färsk undersökning av det moderna sjuksköterskeporträttet inom västerländsk film.

17. UPPSATSENS SVAGHETER

Här följer en sammanfattning av uppsatsens uppenbara svagheter. Orsakerna till dessa preciseras närmare i metodavsnitten och diskussionerna kring dessa.

17.1 Uppsatsens begränsade validitet

Resultaten i den empiriska delen representerar endast de specifika filmer som har undersökts och kan inte säga någonting om förhållandena utanför det analyserade materialet. Resultatet är alltid beroende av tolkning, vilket försvagar korrelationen mellan uppsatta parametrar.

17.2 Urvalet av film

Om vi hade smalnats av urvalet till en avgränsad genre som skildrar en specifik tidsepok och som är producerade under ett smalt tidsintervall och dessutom kombinerat analysen med en analys av kvinnobilden i dessa filmer hade vi erhållit starkare samband. Exempelvis hade vi kunnat studera krigsfilmer producerade mellan 1970 och 2006 som skildrar Andra Världskriget och samtidigt analyserat kvinnorollen i samma film. Genom att konstanthålla randområdena till en större utsträckning än nu hade vi kunnat stärka slutsatserna och kunnat avgöra vad som egentligen porträtterades: kultur, tidsepok, kvinnoideal och sjuksköterskeideal.

Antalet filmer är också för begränsat för att kunna dra några definitiva slutsatser. För att bättre se korrelationen mellan olika tendenser i sjuksköterskeporträttet och andra faktorer bör man förlägga litteraturstudien till bakgrundsmaterialet och koncentrera undersökningen till den narrativa filmanalysen. Ytterligare en svaghet utgörs av att det

saknas uppgifter på hur många svenskar som har sett en av de inkluderade filmerna (Bubba Ho-tep).

17.3 Urvalet av artiklar

Majoriteten av artiklarna är producerade under samma tid, av samma författare och är byggda på samma eller liknande grundmaterial. Det material som inte är skrivet av Kalisch et al. (34, 38-40) har ändå dessa som förebild. Detta är en iögonfallande svaghet som vi är mycket väl medvetna om. Trots att vi gärna hade undvikit det kunskapsmonopol som Kalisch et al. besitter har vi av olika anledningar varit tvungna att använda detta underlag.

17.4 Analys

I vår studie har kodare saknats, vilket skulle ha förstärkt reliabiliteten. Dessutom är en narrativ analys alltid känslig för subjektiv tolkning, vilket minskar transparensen och prövbarheten av resultaten.

17.5 Sjuksköterskeporträttets influenser på patienter

Uppsatsen analyserar filmer, men inte hur just dessa påverkar patienter. För att kartlägga filmsjuksköterskans påverkan på sin publik och vilken effekt detta har på ett framtida vårdmöte bör kvalitativa intervjuer genomföras med patienter om hur de uppfattat bilden av sjuksköterskan på film och vilka förväntningar på sjukvården detta har medfört.

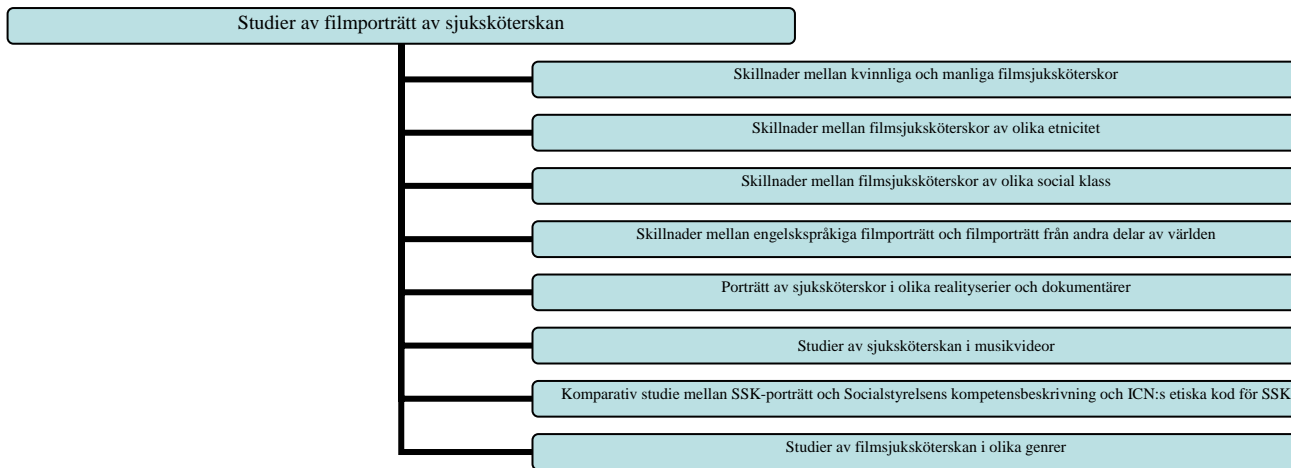
18. KLINISK TILLÄMPNING

Vi föreslår följande användningsområden för denna uppsats:

- Undervisningsmaterial
- Diskussionsunderlag
- Som pilot inför en mer utförlig studie på området.

19. UPPSATSENS BIDRAG TILL FORSKNINGEN SAMT VIDARE FORSKNING

Följande områden har inte belysts på ett uttömmande vis i denna uppsats och förtjänar ett större utrymme i ett framtida projekt:

Figur 1

REFERENSLISTA

1. Giddens A. Sociologi. Lund: Studentlitteratur; 2005.
2. Hallam, J. Nursing the image, media, culture and professional identity. London: Routledge; 2000.
3. Dahlborg-Lyckhage E. "Systers" konstruktion och mumifiering – i TV-serier och i studenters föreställningar [dissertation]. Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS; 2003.
4. Benner P, Wrubel J. The Primacy of Caring: California: Addison-Wesley Publishing Company; 1989.
5. Bevis O. Curriculum building in nursing: a process. 2nd ed. London: The C.V. -- Mosby Company; 1982.
6. Qvarsell R. Vårdens idéhistoria. Stockholm: Carlssons bokförlag; 1996.
7. Nightingale F. Notes on Nursing: What it is and what it is not. London: The Camelot Press Ltd; 1952.
8. www.google.se tillgänglig 2006-11-20.
9. Fulcher J, Scott J. Sociology. Oxford: Oxford University Press; 1999.
10. Berger P L, Luckmann T. Kunskapssociologi- hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet. 2nd ed. Stockholm: Wahlström & Widstrand; 2003.
11. Foucault, M. The Order of Things. New York: Vintage Books; 1994.
12. Bossedal I. Feminism och konstruktioner av kön. In: Miegel F, Schoug F editors. Dikotomier - vetenskapsteoretiska reflektioner. Lund: Studentlitteratur; 1998.
13. Macionis J J, Plummer K. Sociology A Global Introduction. 2nd ed. Harlow: Pearson Education Limited; 2002.
14. Hirdman Y. Makt och kön. In: Petersson O editor. Maktbegreppet. Stockholm: Carlssons Bokförlag; 1987.
15. Gemzöe L. Feminism. Stockholm: Bilda; 2002.
16. Bacon F. Novum Organum
<http://ezproxy.ub.gu.se/login?url=http://site.ebrary.com/lib/gubselibrary/Doc?id=10064330>, tillgänglig 2006-12-21.
17. McCabe J. Feminist Film Studies - writing the woman into cinema. London: Wallflower; 2004.
18. Said E. Orientalism. Stockholm: Ordfront; 1995.
19. de Beauvoir S. Det andra könet. Stockholm: Norstedt; 2002.
20. Kaplan A.E. The Case of the Missing Mother – maternal issues in Vidor's *Stella Dallas*. In: Erens P editor. Issues in Feminist Film Criticism. Indiana: Indiana University Press; 1990.
21. Mulvey L. Visual Pleasure and Narrative Cinema. In: Erens P editor. Issues in Feminist Film Criticism. Indiana: Indiana University Press; 1990.
22. Erens P editor. Issues in Feminist Film Criticism. Indiana: Indiana University Press; 1990.
23. Benner P. Från novis till expert. Lund: Studentlitteratur; 1993.
24. www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se Sökord bias, tillgänglig 2006-12-21.
25. www.statpack.com/surveys/sampling.htm Sökord convenience sampling, tillgänglig 2006-12-21.
26. www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se Sökord deconstruction, tillgänglig 2006-12-21.
27. Miegel F, Schoug F editors. Dikotomier - vetenskapsteoretiska reflektioner. Lund: Studentlitteratur; 1998.

28. www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se Sökord hegemony, tillgänglig 2006-12-21.
29. www.ne.se Sökord norm, tillgänglig 2006-12-21.
30. www.ne.se Sökord stereotyp, tillgänglig 2006-12-21.
31. www.oxfordreference.com.ezproxy.ub.gu.se Sökord value system, tillgänglig 2006-12-21.
32. www.statpack.com/surveys/sampling.htm Sökord snowball sampling, tillgänglig 2006-12-21.
33. O' Shaughnessy M. *Media and Society an introduction*. Oxford: Oxford University Press; 1999.
34. Kalisch B J., Kalisch P A., McHugh M L. Content analysis of film stereotypes of nurses. *Int J Women Stud* 1980;3:531-558.
35. Williams L. Visuellt och kroppslig njutning i rörliga bilder. *Aura* 1996;2(1-2):136-147.
36. Fløistad G. *Filosofi och Vetenskap 2*. Lund: Studentlitteratur; 1994.
37. Popper K. *The Logic of Scientific Discovery*.
<http://site.ebrary.com.ezproxy.ub.gu.se/lib/gubselibrary/Doc?id=5006148> tillgänglig 2006-12-21.
38. Kalisch B J., Kalisch P A., McHugh M L. The Nurse as a Sex Object in Motion Pictures, 1930 to 1980. *Res Nurs Health* 1982;5(3):147-154.
39. Kalisch P A., Kalisch B J. A comparative analysis of nurse and physician characters in the entertainment media. *J Adv Nurs* 1986;11(2):179-195.
40. Kalisch P., Kalisch B. When nurses were heroines: images of nursing in American film 1942-1945. *Nurs Forum* 1981;20(1): 15-61.
41. Hallam J. From angels to handmaidens: changing constructions of nursing's public image in post-war Britain. *Nurs Inq* 1998;5(1):32-42.
42. www.imdb.com tillgänglig 2006-12-01.
43. www.imdb.com/title/tt0281686/business tillgänglig 2006-12-01.

20. BILAGA I

Kommentar till omslaget

”Sjuksköterskorna” på omslaget är hämtade från följande filmer (uppifrån och ned, från höger till vänster): Misery; Meet the Parents; Bubba Ho-tep; Sketcher’s: Christina Aguilera (commercial); Garbage: *Bleed on me* (music video); The English Patient; Magnolia; Misery, Dawn of the Dead; Kill Bill Vol. I; Dawn of the dead; Pearl Harbor; One flew over the Cuckoo’s Nest.

Bilderna är hämtade från följande Internetsidor:

1. www.britannica.com/.../photos/omotpic103p4.jpg
2. www.babelrock.com/.../images/ben_stiller.jpg
3. http://images.google.se/imgres?imgurl=http://www.entertainmentopia.com/screenshots/dvd/bubba_hotep
4. <http://www.celebspin.com/christina-aguilera/> tillgänglig 2006-11-09.
5. http://video.aol.com-category/garbage/1032_165362 tillgänglig 2006-11-09.
6. www.allon.com/photos/patient5.jpg
7. us.movies1.yimg.com/.../mag.jpg
8. videodata.itw.at/images/03_03/misery8.jpg
9. www.sarahpolley.org/gallery/albums/albums/
10. 10www.follow-me-now.de/assets/images/Misery-1.jpg
11. <http://www.imagesjournal.com/2003/reviews/killbill/pic4.htm> tillgänglig 2006-11-10.
12. www.filmfocus.co.uk/images/reviewclips/40.jpg
13. www.nurseweek.com/news/images/harbor.jpg
14. www.sonicvoodoo.com/NurseRatched1.jpg

Om inget annat anges var bilderna tillgängliga 2006-12-14.

Uppsatsens titel inlånades från en dialog i filmen Dawn of the Dead:

Ana konstaterar efter att ha undersökt en av sina ”patienter” att dennes sår måste sutureras. En av de andra överlevande, C.J. är Anas antagonist sedan han tagit det väpnade kommandot över gruppen. Hittills har hans manschauvinistiska attityder dominerat de andra överlevarna. Ana, med sitt rationellt hänsynstagande sätt, utmanar och provocerar honom. Han ifrågasätter hennes anspråk på medicinskt kunskapsövertag genom att fråga henne om hon tror att hon är en ”jävla doktor”. Ana markerar rappt att hon är en ”jävla sjuksköterska”. Detta tolkar vi som att Ana, som i filmens inledning setts som läkarens hjälpredda, gör ett uppror både mot det medicinska och manliga paradigmet och markerar sin egen köns- och yrkestillhörighet på ett mycket kraftfullt vis. Detta kan sägas vara sammanfattande för de resultat som vi kommer fram till i undersökningen, där porträttet av sjuksköterskan har gått från att vara beroende av den medicinska disciplinen, till vara mer områdesorienterad. Den exakta replikföljden är som följer:

C.J.: What are you – a *fucking* doctor?

Ana: No, I’m a *fucking* nurse!

21. BILAGA II

Artikelpresentation

Referensnummer: 34.

Författare: Philip A. Kalisch, Beatrice J. Kalisch, Mary McHugh.

Titel: Content analysis of film stereotypes of nurses.

Tidskrift: International Journal of Women's Studies.

Syfte: Undersöka till vilken grad sjuksköterskan och omvårdnad på film framställs ur stereotypa föreställningar. Samt att undersöka om någon förändring över tid finns gällande dessa stereotypa föreställningar.

Ursprungsland: USA.

Metod: Kvantitativ undersökning där man med hjälp av de s.k. The Unit Analysis Tool, The Nurse Character Tool, The Physician Analysis Tool tittade både objektivt och subjektivt på hur sjuksköterskan och läkaren framställdes i filmerna. Både en induktiv och deduktiv utgångspunkt fanns för analysen.

Urvalsunderlag: 200 engelskspråkiga filmer ligger till grund för undersökningen.

Antal referenser: 17.

Referensnummer: 38.

Författare: Beatrice J. Kalisch, Philip A. Kalisch, Mary L. McHugh.

Titel: The Nurse as a Sex Object in Motion Pictures, 1930-1980.

Tidskrift: Research in Nursing and Health.

Syfte: Undersöka hur sjuksköterskan har blivit porträtterad som sexobjekt av filmindustrin mellan 1930-1980.

Ursprungsland: USA.

Metod: Kvantitativ undersökning där man med hjälp av ett s.k. Sex Object Index mätte fysiska attribut, sex appeal, professionell roll samt egenskaper sjuksköterskan hade i filmerna.

Urvalsunderlag: 191 Hollywoodfilmer granskades med 211 sjuksköterskor vars karaktär var av stor vikt för filmens handling ligger till grund för undersökningen.

Antal referenser: 19.

Referensnummer: 39.

Författare: Philip A. Kalisch, Beatrice J. Kalisch.

Titel: A comparative analysis of nurse and physician characters in the entertainment media.

Tidskrift: Journal of Advanced Nursing.

Syfte: Beskriva de skillnader som finns mellan hur sjuksköterskor och läkare porträtteras i böcker, film och TV.

Ursprungsland: USA.

Metod: Kvantitativ undersökning där man med hjälp av det s.k. The Unit Analysis Tool tittade på olika variabler som syftade till att hitta hur omvårdnad, medicin, hälso- och sjukvård framställs i media.

Urvalsunderlag: 307 sjuksköterske- eller läkarkaraktärer ur böcker, 312 sjuksköterske- eller läkarkaraktärer ur film, 508 sjuksköterske- eller läkarkaraktärer ur TV ligger till grund för undersökningen.

Antal referenser: 77.

Referensnummer: 40

Författare: Philip A. Kalisch, Beatrice J. Kalisch.

Titel: When nurses were heroines: images of nursing in American film 1942-1945.

Tidskrift: Nursing Forum.

Syfte: Beskriva hur krigssjuksköterskan har framställts i 10 filmer producerade i USA mellan 1942-1945.

Ursprungsland: USA.

Metod: Kvalitativ analys av tio filmer.

Urvalsunderlag: 10 amerikanskproducerade filmer samt 7 referenser.

Antal referenser: 7.

Referensnummer: 41.

Författare: Julia Hallam.

Titel: From angels to handmaidens: changing constructions of nursing's public image in post-war Britain.

Tidskrift: Nursing Inquiry.

Syfte: Beskriva förändringar gällande den brittiska allmänhetens bild av sjuksköterskan sedan andra världskriget fram till 1970-talet.

Ursprungsland: UK.

Metod: Litteraturstudie.

Urvalsunderlag: Sammanställning av slutsatserna i 9 artiklar och 35 böcker.

Antal referenser: 44.

22. BILAGA III

Dahlborg-Lyckhages analysinstrument

Dahlborg-Lyckhages analysinstrument för TV-serier, modifikationer har gjorts och markeras med fetstil. X markerar förekomsten av fenomen och beteenden.

Tabell 5

	Slakten är Värst	Bubba Ho-tep	Magnolia	Lida	Dawn of the Dead
<i>Hår:</i>					
Brunett	X			X	
Mörk		X			
Blond			X		X
<i>Smink:</i>					
Ögon	Inget	X	Inget	Inget	X
Mun	Inget	X	Inget	Inget	Lätt sminkning
Ansikte	Inget	X	Inget	Inget	Lätt sminkning
<i>Smycken:</i>					
Halskedja	Nej	Nej	Nej	Halskedja med kors	Halskedja med berlock
Ringar	Nej	Nej	Nej	Nej	X
Örhänge	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Övrigt	Klocka	Klocka	Klocka		
<i>Symboler:</i>					
Brosch	Nej	Ja	Nej	Nej	Nej
Stetoskop	Nej	Ja	Nej	Nej	Ja
Pennor	Nej	Nej, dock	2 st	Nej	Nej

		journal			
Övrigt	Handskar och kateter	Handskar, journal		Gamla bilder visar henne i SSK-dräkt och mössa	Journal
<i>Kläder:</i>					
Rock	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Bussarong	Grön	Nej	Ljusblå	Nej	Blå (på arbetet)
Tröja/Skjorta	Nej	Nej	Vit, långärmad polo under bussarong	Nej	Många olika
Byxor	Gröna	Nej	joggingbyxor	Nej	Blå (på arbetet)
Lång klänning/Skydd srock	Nej	Vit	Nej	X	Nej
Urringat	Nej	Ja	Nej	Nej	X (privat)
Åtsittande	Nej	Ja	Nej	Nej	X (privat)
Löst	X	Nej	X	X	X (på arbetet)
Övrigt		I en scen bär SSK en cape med spänne.		Täckande, nunnelik klänning i alla situationer	Byter om 5 gånger under filmens gång, ibland utan märkbar anledning
<i>Ålder:</i>					
Ung	X (30-35 år)	X (ca 35 år)	X (ca 30 år)	Nej	X (ca 20-25 år)
Medelålders	Nej	Nej	Nej	X (ca 45 år)	Nej
Äldre	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
<i>Ansiktsuttryck:</i>					
Skratt	X	Nej	X	X	Nej
Leende	X	X, men håfull	X	X	X
Allvar	X	X	X	X	X
Ledsen/trumpen	X		X	X	
Arg	X	Nej	Nej	X	X
<i>Tal:</i>					
Röstläge	Lugnt	Talar övertydligt till patient, fnissande till anhöriga och undergivet till läkare	Lågmäld	Växlar mellan barnsligt tonfall och skrikande	Lågmält till doktor och kollegor, bestämt till övriga
Till vem	Patient och övriga		Samtliga	Samtliga	
<i>Gester:</i>					
Vaga					

Bestämda		X	X	X	X
Motsägelsefulla					
Förstärker tal	X			X	X
<i>Positioner</i> <i>Central = c</i> <i>Perifer = p</i> Jämbördig = j					
Gentemot patient	J	C	J	C	C
Gentemot anhörig	Syns ej	C	P (lyssnande)	Syns ej	C
Gentemot läkare	P	P	Syns ej	Syns ej	P
Gentemot kollegor	J	Syns ej	C	Syns ej	J
Ev. sexuella relationer mellan SSK och andra individer	Flickvän, anspelningar på sex förekommer	Syns ej, men SSK svarar an på sexuella anspelningar	Syns ej	SSK är kär i patienten. SSK är fränskild/änka.	Inledningsvis pojkvän, därefter blir SSK kär i en annan man
I akuta situationer	P	C	Syns ej	C	C (ibland)
I lugna situationer	C	C	Syns ej	C	P
Förhållande mellan profession- alitet och privatliv	Privat även i professionen	SSK även i privatlivet	Skillnad finns	Privat i professionen Är SSK även privat	Sjuksköterska även i privatlivet
<i>Könsfördelning</i>					
Män läkare	2	Alla	Alla	Inga	Alla
Kvinnor läkare	1	Inga	Inga	Inga	Inga
Män SSK	1	Inga	Alla	Inga	Inga
Kvinnor SSK	1	Alla	Inga	Samtliga	Alla
<i>Patientrelaterade uppgifter:</i>					
Assistera					
Utföra ordinationer		X			X
Administrera infusioner				X	
Ge injektioner, blodprover				X	
Bädda		X	X	X	
Tvätta				X	X
Ge bäcken				X (urinflaska)	
Lägga om sår		X		X	X
Rapportera			X		
Ta emot samtal					
Samtal med	X	X	X	X	X

patient					
Samtal med anhörig		X	X		X
Undervisning patient	X	X	X	X	X
Undervisning anhörig			X		
Dokumentera		X			
Övrigt	Sätta kateter	Pulsregistrering			
<i>Ej patient-relaterade uppgifter:</i>					
Ärenden	Nej	Nej	X	X	Nej
Svara i telefon	Nej	Nej	X	Nej	Nej
Fylla på förråd	Nej	Nej	X	X	Nej
Städa	Nej	Nej	X	X	Nej
<i>Inflytande:</i>					
Formell chef					
Informell chef			X	X	X (privat)
Delaktig i beslut			X	X	X (privat)
Utanför beslut		Ja, i förhållande till läkare			X (på arbetet)
Respekterad	Ja, på jobbet, men inte privat		X	X (Kanske snarare fruktad)	X (av arbetskamrater)
<i>Kunskap:</i>					
<i>Tillräcklig= T</i>					
<i>Otillräcklig= O</i>					
Medicinsk	Syns ej	O	T	T	T
Omvårdnadsvetenskaplig	T	Syns ej	T	T	Syns ej
Praktisk	Syns ej	Syns ej	T	T	T
<i>Etnisk kulturell härkomst:</i>					
<i>el.</i>	Vit, Judisk	Svart	Vit	Vit, kristen	Vit
<i>Övrigt att kommentera:</i>					

23. BILAGA IV

Sammanfattning av filmerna

Filmerna (originaltitel inom parentes) nedan presenteras i den ordning som vi sett dem, med information hämtad från baksidan på filmetuerna.

1. Slakten är Värst (Meet the parents) Universal Studios/ Dreamworks; USA: 2001

Genre: Komedi

Format: DVD

Språk: Engelska med svensk textning

Utdrag ur informationstexten på etuiets baksida:

”Den manliga sjuksköterskan Greg Focker (Ben Stiller) tänker fria till flickvännen Pam (Teri Polo) under en helg hos hennes föräldrar. Det finns dock en hake: han måste först fråga hennes pappa. Tyvärr blir Jack Byrnes, Pams kattälskande pappa och tillika CIA-veteran, hysteriskt spelad av Oscar © -belönade Robert de Niro, genast fientligt inställd mot honom. Gregs strävan efter att bli godkänd kommer alltmer i skymundan och oturen tar över. En rad komiska olyckshändelser gör honom till en katastrofernas mästare och i familjens ögon blir han alltmer föraktad, med ett undantag: den chockerade flickvännen som inte kan förstå att hon fortfarande älskar pojkvännen som gör allting fel.”

Filmen ur ett omvårdnadsperspektiv:

Filmen inleds på Chicago Medical Center där triage-sjuksköterskan Greg repeterar sitt frieri inför en patient samtidigt som han sätter kateter på denne. Den resterande delen av filmen utspelas utanför sjukhuset, men Greg tvingas ständigt försvara sitt yrkesval. En intressant detalj är utnyttjandet av rådande strukturer och idéer om kön, arbete och makt, vilket ytterligare förtydligat i och med att Gregs blivande svägerska skall gifta sig med en läkare som kommer från en känd läkarfamilj.

2. Bubba Ho-tep MGM/Silver Sphere Corporation/ Camro film;USA:2002

Genre: Skräck/komedi

Format: DVD

Språk: Engelska med svensk textning.

Utdrag ur informationstexten på etuiets baksida:

”Elvis lever! I alla fall om du frågar Bubba Ho-tep (sic! Egentligen menas förmodligen Sebastian Haff) vad som egentligen hände Elvis Presley. Elvis befinner sig på ett äldreboende i Texas och är bitter över att han bytte identitet med en Elvis-imitatör och missade sin chans att byta tillbaka innan hans ”död”. Hans granne Jack är däremot övertygad om att han är President John F. Kennedy... trots att han är svart! De två kufarna slår sig samman när de förstår att de andra på ålderdomshemmet inte dör av naturliga orsaker. Utrustade med en gästol och en rullstol är det upp till The King och JFK att stoppa mumien innan han har sugit livskraften ur dem alla!”

Filmen ur ett omvårdnadsperspektiv:

Sebastian Haff/Elvis Presley bor på äldreboendet Mud Creek Shady Rest i östra Texas där han behandlas för en genitaltumör. Han har tidigare haft en ospecificerad höftfraktur och legat i koma under en tid. Han vårdas av The Nurse som bl.a. ses arbeta med sårvård, övervakning av vätskebalansen och cirkulatoriska funktioner, pratades med anhöriga och nästan ständigt bärande på journalblad.

3. Magnolia New Line Cinema;USA:1999

Genre: Drama

Format: DVD

Språk: Engelska med svensk textning

Utdrag ur informationstexten på etuiets baksida:

”En döende far, en ung hustru som valt fel väg i livet, en passionerad sjukvårdare, en manlig värd för en game show, ett underbarn som längtar efter sin fars kärlek, en missbrukande dotter och en berömd charmör är alla en del av handlingens mosaik under en helt vanlig dag i San Fernando Valley. Magnolia är en väv som visar livet i Amerika i en serie händelser som är både självständiga och en del av samma historia. Det är ett porträtt av en ensam stad där kärleken ibland hamnar i skymundan och av en själslig resa genom människans innersta – en berättelse om människans försök att hamna rätt i tillvaron...”

Filmen ur ett omvårdnadsperspektiv:

Sjuksköterskan Phil Parma har ansvaret för omvårdnaden kring den döende Earl, som tillbringar sina sista dagar i livet hemma. Fokus ligger på omvårdnadssituationer där samtalet och beröringen mellan de båda är det centrala. Förutom detta har han ett visst ansvar för medicinhantering och övervakning, men detta visas endast i begränsad omfattning.

4. Lida (Misery) MGM;USA:1990

Genre: Thriller/skräck

Format: DVD

Språk: Engelska med svensk textning

Utdrag ur informationstexten på etuiets baksida:

”Denna Academy © - Award-vinnande psykologiska thriller, en av tidernas största skräckfilmer någonsin, kommer garanterat att få ditt hjärta att hoppa över några slag. Oscarsvinnande William Goldman (Alla presidentens män) står för manuset och Rob Reiner (På heder och samvete) för regin. I rollerna ser vi Kathy Bates (Titanic) och James Caan (Gudfadern) i en Hitchcock-liknande katt- och råttalek mellan två sluga motparter – en slipad som en diamant och en slö som en slägga. Författaren Paul Sheldon (Caan) minns inget av snöstormen som fick honom att köra av vägen och inte heller minns han hur han återfick medvetandet. Han kommer bara ihåg att han vaknar till liv hemma hos Annie Wilkes (Bates) – en fanatisk beundrare som bestämt sig för att göra sin favoritförfattare till sin egna (sic) fånge – i resten av hela hans ”cock- a- doodie”-liv som hon uttrycker det!”

Filmen ur ett omvårdnadsperspektiv:

Sjuksköterskan Annie Wilkes har tagit sig ansvaret för helhetsvården kring ”sin” patient Paul. I detta ingår moment som att tvätta, klä, raka och mata honom, assistens vid elimination, administration av läkemedel, hanterande av infusioner samt omläggning och skötsel av sår och ortopedisk åkomma.

5. Dawn of the Dead Universal/ Strike USA: 2004

Genre: Thriller

Format: DVD, director's cut

Språk: Engelska med svensk textning

Utdrag ur informationstexten på etuiets baksida:

”Inom loppet av en natt drabbas hela jordens befolkning av ett oförklarligt och dödligt virus – men ingen dör helt! Levande döda, som drivs av en omättlig hunger efter färskt kött, jagar nu de fåtal människor som överlevt. En liten grupp av överlevande söker skydd i en av det tjugonde århundradets fästningar – ett övergivet köpcenter. En ständigt växande armé av zombies gör allt för att ta sig in i köpcentret och de överlevande måste nu kämpa mot zombies, varandra och sin egen fruktan i hopp om att förbli vid liv, eller ännu viktigare – att förbli människor!”

Filmen ur ett omvårdnadsperspektiv:

I inledningen ses akutsjuksköterskan Ana i sitt arbete på sjukhuset. Filmen följer sedan henne som en av de överlevande i köpcentret. Hennes kunskap är främst medicinskt inriktad med fokus på suturering, cirkulationsövervakning, såromläggning och prioritering av vårdinsatser.